

EUGLENA

PB-PP1B-37037
BELGIE(N) - BELGIQUE

JAAR 45
GANG
NR. 2

ENDEMISME 8-12

WONDELGEMSE MEERSEN 13-15

VALLEI VAN DE ZWARTE BEEK 22-25

KLIMAATVERANDERING-
ARCHEOLOGIE 28-30

Afgetekantoor GENT X • P 602237 • ISSN 0772-7895 • V.U.: Marie Decroon, Kortrijksepoortstraat 192, 9000 Gent

WINTER 2024

DRIEMAANDELIJKS NATIONAAL TIJDSCHRIFT VAN JNM

JE BEESTIGSTE JEUGDBEWEGING

INHOUDSTAFEL

Voorwoord van een bovo 3

NATUURSTUDIE

Paddenstoelen 4-7

De Natuurstudiewerkgroep ging op excursie in het Buggenhoutbos op zoek naar de zeldzame en tot de verbeelding sprekende vertakte collybia.

Endemisme 8-12

Simon reisde naar de Alpen en Réunion op zoek naar soorten met een extreem beperkt verspreidingsgebied. Dat maakt ze niet alleen interessant voor evolutiebiologen, maar vooral ook ontzettend kwetsbaar.

Wondelgemse Meersen 13-15

De Lijn wil het Bloemekenswijkbos laten kappen om er een nieuwe stelplaats aan te leggen. Florian ging naar de BioBlitz om de soortenrijkdom van dit stadsnatuurgebied in kaart te brengen, in de hoop dat dit bijdraagt aan een herziening van de plannen.

Tambopata National Reserve 16-20

Karel trok naar het Amazonewoud in Peru en onderzocht daar nachtvlinders, apen en ara's. Tegelijk waarschuwt hij voor bosbranden als grote bedreiging voor het woud.

Flora Belgica 21

Gaspeldoorn

NATUURBEHEER

Vallei van de Zwarte Beek 22-25

Dit jaar viert men vijftig jaar natuurherstel in het grootste gebied van Natuurpunt. Raf en Mauro gingen ter plaatse en spraken met beheerders en onderzoekers over verleden, heden en toekomst van de vallei.

Cassenbroek 26-27

Door hoge waterstanden moesten de JNM'ers tijdens het traditionele werkkamp toevlucht zoeken bij andere gebieden, maar dat kon de pret niet bederven, vertelt Jorinde.

MILIEU

Archeologie 28-30

De studie van fysieke resten uit het verleden wordt niet enkel bedreigd door klimaatverandering, het kan ook deel zijn van de oplossing. Erinn geeft een inleiding in deze onderbelichte vorm van klimaatwetenschap - en hoop voor de toekomst.

Opinie 31-33

Elewout trekt van leer tegen extractionisme, smartphones en sociale media.

JEUGDBOND

Nazoschnee 34-35

Nationaal kort 36-38

Info voor KC's 39

Veganisme 40-41

Uitschrijvenquête 42

Microagressies 43-45

Meningsverschillen 46-47

Koers-AV-Fuif 48

BAC Krokus & Paas 49

Jeugdbewegingen in actie 50-51

VOORWOORD VAN EEN BOVO

Beste JNM'ers

Wanneer jullie dit lezen, zijn we bijna halfweg het JNM-jaar. Het kleurenspektakel van de herfst verdwijnt en Koning Winter maakt zijn intrede. De temperaturen zullen flink dalen en hopelijk valt er wat sneeuw, want dat maakt de winter toch altijd uniek. Hoewel sneeuw geen zekerheid is, staat een bezoek aan de Uitkerkse Polder alvast in mijn agenda; of het nu december, januari of februari is, ik vind wel een gaatje. Een jaarlijks bezoek dat ik te danken heb aan JNM.

Toen ik 13 was, ging ik als ini mee op een provinciale activiteit naar de Uitkerkse Polder. We gingen velduilen gaan zoeken of zo. Geen idee indertijd wat dat precies waren, maar in mijn vogelboekje zag dat er best een coole vogel uit, en het was een uil. Episch! Goed warm aangekleed tegen de koude wind, sjaal en muts aan en met mijn verrekijktje in de hand vertrokken we vanuit Kortrijk naar Blankenberge. Ik kan die dag samenvatten als een topper: velduilen, (honderden) ganzen, coole eenden! Al deze soorten heb ik toen gezien en allemaal waren ze mij nog onbekend. Maar het meest was ik onder de indruk van de kennis van de leiding, die kenmerken opsomden al was het zo makkelijk als tellen tot tien, en vogels in een oogopslag konden determineren. Dat wou ik ook kunnen, dacht ik! Dus ik bleef meegaan op allerlei activiteiten en ik leerde elke keer iets nieuws bij, en niet enkel over vogels! De liefde voor natuurstudie was gezaaid.

Jaren later pas besepte ik dat in die activiteit het unieke karakter van JNM zat: met jongeren de natuur intrekken en hun enthousiasmeren over de natuur rondom hen. Als JNM hebben we de karakteristieke werking om met piepers en ini's de natuur in te trekken en hun te verwonderen. Onze pijlers vormen een basis van onze werking en je hoeft geen expert terzake te zijn om kinderen kennis te laten maken met beheer, milieu of natuurstudie; een zaadje kan al vlug geplant worden. Wat de leiding mij gegeven heeft, wou ik ook terugschenken, met deze intrinsieke motivatie begon het.

Zoveel jaren later schrijf ik als bovo dit voorwoord en denk ik terug aan wat er enkel dit jaar nog maar gebeurd is. De eerste weken als bovo waren, naar traditie, hectisch en chaotisch. Er lag een hoop werk te wachten op ons en we waren maar met z'n tweetjes. Drie maanden later is de JNM-trein vertrokken en worden projecten en activiteiten vol goesting uitgewerkt, met als kers op de taart, het afronden van de beleidsnota. De beleidsnota voor 2026-2030 is af, een historisch moment. De stuurgroep werkte hier anderhalf jaar lang hard aan en kan fier zijn op het resultaat. De laatste horde was het effectieve schrijven van het lijvige document. Het einde is nabij, maar eigenlijk is 'einde' een fout begrip: het begin past hier beter, want vanaf 2026 wordt dit onze nieuwe leidraad voor de volgende vijf jaar. Een leidraad waar ons unieke karakter, rond jongeren samenbrengen in de natuur, centraal staat.

Dit is achter al een verre vooruitblik. Laten we eerst focussen op volgend jaar, dat ongetwijfeld vol zal zitten met leuke en memorabele activiteiten, weekendjes, kampen en vriendschappen. Maak er een spetterend 2025 van!

Veel leesplezier en fijne feesten!

Mihiel en mede-bovo Nel

VERSLAG PADDENSTOELN EXCURSIE 2024

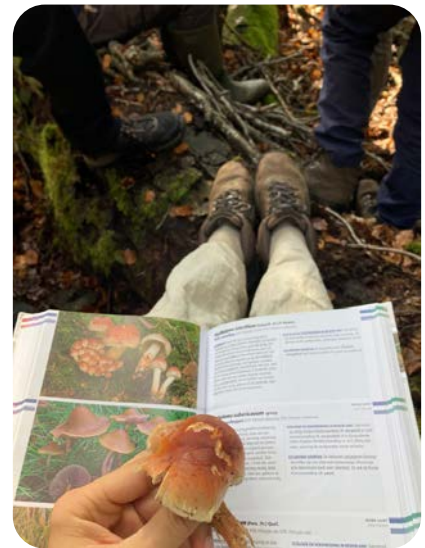

DOOR Warre Van Caenegem

Op zondag 27 oktober trok de Natuurstudiewerkgroep op paddenstoelenexcursie naar het Buggenhoutbos in Oost-Vlaanderen. De weken ervoor had het nauwelijks geregend. Dat is in het algemeen niet echt goed voor de paddenstoelen, die namelijk van veel regen houden. Het natte voorjaar zorgde echter voor wat speling, want enkele weken eerder was het paddenstoelenseizoen echt begonnen, en tal van bijzondere soorten zijn dit jaar al gespot in België.

Na een korte inleiding door de excursieverantwoordelijke begonnen we aan onze zoektocht. Het zachte nazomerweer op deze zonnige dag zorgde voor heerlijk wandelweer, zo heerlijk dat we op anderhalf uur slechts vijftig meter gewandeld hebben. Zo gaat dat meestal tijdens een paddenstoelenexcursie. Wanneer je op je knieën doorheen het bos kruipt, zie je de meest bijzondere paddenstoelen. De eerste soort die we zagen was de gewone fopzwam (*Laccaria laccata*). Dit is een zeer algemene soort, die je bijna overal kan vinden. Deze fopzwammen durven je soms eens te foppen doordat ze, afhankelijk van het weer, er heel verschillend kunnen uitzien. Ze zijn echter goed herkenbaar door de dikke, roze plaatjes aan de onderkant van de hoed. Eén meter naast deze fopzwammetjes stond de verwante amethystzwam (*Laccaria amethystina*). Deze soort is heel typisch voor beukenbossen, en is helemaal paars gekleurd!

De voormiddag was gevuld met tal van kleine en grote soorten. Paddenstoelen die spectaculaire kleuren hebben, maar ook soorten die een beetje vreemd ruiken (was het nu komkommer, meel, of anijs?). Al snel werd de eerste melkzwam gevonden. Deze soorten scheiden een melkachtig sap uit wanneer de plaatjes beschadigd worden. Deze melk moet vaak geproefd worden om tot een zekere determinatie te komen. Het gevonden exemplaar had

Met een veldgids in de ene hand en een paddenstoel in de andere werden heel wat soorten op naam gebracht. Hier zien we de rode zwavelkop (*Hypholoma sublateritium*). © Karel De Witte

een groene en slijmerige hoed, en de melk was heel pikant. Dit was de grijsgroene melkzwam (*Lactarius blennius*), een soort die typisch bij beuken groeit. Vier andere soorten melkzwammen konden we nog vinden: kaneelkleurige melkzwam (*L. quietus*), rimpelende melkzwam (*L. tabidus*), kruidige melkzwam (*L. camphoratus*) en bitterzoete melkzwam (*L. subdulcis*).

Een nauw verwante groep aan deze melkzwammen zijn de russula's. Deze paddenstoelen scheiden geen melk uit bij

beschadiging. Ze zijn te herkennen aan hun broze steel, die breekt zoals een krijtje. We vonden heel wat roodkleurige russula's, een moeilijke groep om in het veld te determineren. Enkele gele exemplaren werden ook gevonden en die determineerden we als de geelwitte russula (*Russula ochroleuca*) en de beukenrussula (*R. fellea*).

Rond de middag stopten we langs een omgevalen en deels vergane, heel grote beukenstam. Hier gingen we, genietende van het zonnetje, onze zeer veganistische boterhammetjes eten. Op de beukenstam groeiden verschillende soorten paddenstoelen. De spekzwoerdzwam (*Phlebia tremellosa*) groeide over een groot deel van de stam en hier en daar stonden er vruchtlichamen van de verwante oranje aderzwam (*P. radiata*) tussen. Er groeiden ook enkele grote vruchtlichamen van de roodgerande houtzwam (*Fomitopsis pinicola*). Zoals de wetenschappelijke naam doet vermoeden groeit deze soort vooral op coniferen. Echter wordt die soms ook gevonden op loofbomen, vooral beuken. Heel bijzonder! Op een meer vergaan stukje hout groeiden enkele bundelmosklokjes (*Galerina marginata*), een zeer giftige soort die dezelfde gifstoffen bevat als de groene knolamaniet (*Amanita phalloides*)!

De groene knolamaniet hebben we niet gevonden, maar we vonden wel drie andere soorten amanieten: de gele knolamaniet (*A. citrina*), de vliegenschwam (*A. muscaria*), en de parelamaniet (*A. rubescens*).

De parelamaniet is makkelijk te herkennen aan de rode verkleuring bij beschadiging. © Tijl Philtjens

De vuursalamander is in Vlaanderen een zeldzame soort amfibie, die slechts in enkele oude beukenbossen voorkomt. © Tijl Philtjens

Plots klinkt er enthousiast gejoel uit de verte: "Salamanders!" Het Buggenhoutbos herbergt niet alleen een weelde aan paddenstoelen, er komen ook vuursalamanders voor. Enkele JNM'ers hadden al vele boomstronken omgedraaid zonder succes, maar wanneer we net onze boterhammetjes wilden opeten werden twee vuursalamanders en één alpenwatersalamander gevonden.

Na een korte middagpauze trokken we verder door het bos. Het tempo lag iets hoger, omdat we een groot stuk van het bos nog niet hadden gezien. We wilden namelijk het kleine heidestukje in het bos bereiken. Dit zou normaal een korte wandeling van tien minuten zijn, maar wij deden er zeker meer dan een halfuur over. Dat gebeurt nu eenmaal als er overal prachtige paddenstoelen staan.

Onderweg stopten we heel vaak om naar de grofplaatrussula (*R. nigricans*) te kijken. Op het eerste gezicht is dit een grote, saaie paddenstoel die zwart wordt. Rondom deze lelijke eendjes groeit er echter een heel speciaal paddenstoeltje: de vertakte collybia (*Dendrocollybia racemosa*). We zochten een hele dag tevergeefs naar deze prachtige zeldzaamheid, maar vonden hem niet. Of nee, wacht, misschien toch wel...

Op het heidegebiedje stonden er een hele hoop gewone vuurzwammetjes (*Hygrocybe miniata*). Deze prachtige, kleine, knalrode paddenstoeltjes groeien typisch op schralere open gronden. De soort behoort tot de groep van wasplaten. Deze soorten zijn indicatoren voor schrale, niet bemeste en onbewerkte graslanden. De meeste van deze soorten zijn zeldzaam tot zeer zeldzaam in Vlaanderen, juist omdat het type habitat nauwelijks nog bestaat hier. Hierna trokken we terug het bos in.

Het tempo begon steeds hoger en hoger te liggen: in dit deel van het bos stonden minder paddenstoelen. Ondertussen werden we vervoegd door Luc Verhelst, die ons voor de rest van de namiddag gidste doorheen het bos. Uiteindelijk kwamen we terug op de plek waar we onze wandeling waren begonnen. Daar had Luc nog enkele verrassingen voor ons. We waren hier in de voormiddag zomaar langsheen gelopen, maar wat hier groeide was heel bijzonder. Eerst zagen we de kleine trompetzwam (*Pseudocraterellus undulatus*), een zeldzame en eetbare paddenstoel, die verwant is aan de cantharellen. Daarna toonde Luc ons de groeiplaats van, jawel, de vertakte collybia.

De kleine trompetzwam is een behoorlijk zeldzame soort, die ook eetbaar is. In het Buggenhoutbos is er maar één plek gekend waar deze zwam groeit. © Karel De Witte

Een hele dag hebben we gezocht, zonder succes, tot plots... "Heb-bes!", riepen enkele enthousiaste JNM'ers. We zaten op onze knieën te kijken naar dit bijzondere paddenstoeltje. De professionele fototoestellen en grote lenzen werden bovengehaald om deze soort vast te leggen. Enkele minuten later werden er ook nog enkele vruchtlichamen gevonden.

De vertakte collybia groeit altijd in de nabijheid van vergane vlezige paddenstoelen. Dat zijn veelal russula's, zoals de grof-plaatrussula. De vertakte collybia leeft namelijk als parasiet op andere paddenstoelen. Het is een bijzondere soort want, zoals de naam al doet vermoeden, is de steel vertakt. Op het uiteinde van de vertakkingen zitten druppeltjes die aseksuele sporen bevatten. De seksuele sporen worden op de plaatjes onder het hoedje gevormd, zoals dat bij andere paddenstoelen ook gebeurt. Het is heel bijzonder dat de steel van deze soort zo vertakt en dat beide types sporen op hetzelfde vruchtlichaam worden gevormd. Dit fenomeen is van geen enkele andere soort paddenstoel gekend!

Na deze geweldige waarneming sloten we de dag af met nog een korte wandeling doorheen het westelijke deel van het bos, op weg naar het station van Buggenhout. Onderweg kwamen we nog een leuk soortje tegen: het muurtrechtertje (*Arrhenia rickenii*). Deze soort groeit vooral op oude, bemoste muren. Zoals het hoort bij een NWG-activiteit werden er na afloop ook frieten gegeten.

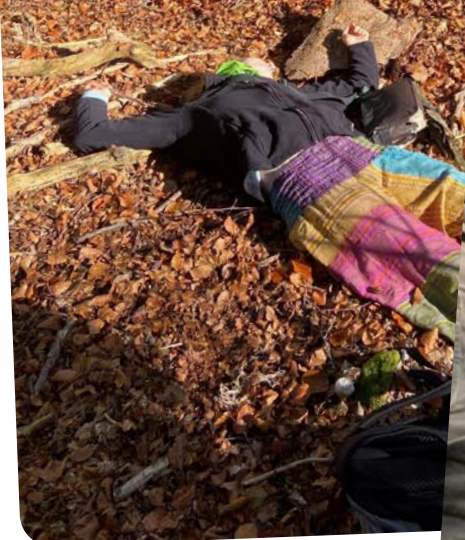
Het was goed weer, we waren op stap met een enthousiaste groep JNM'ers, en we zagen meer dan 75 verschillende soorten paddenstoelen! Het was een geslaagde paddenstoelenexcursie, met als kers op de taart de vertakte collybia. Tot volgend jaar!

De vertakte collybia is een heel klein en bijzonder paddenstoeltje. © Karel De Witte

Het zalige wandelweer maakte na de middagpauze een eerste slachtoffer.
© Tijl Philtjens

Het grof geschut werd bovengehaald om de vertakte collybia op z'n best te fotograferen. © Karel De Witte

ENDEMISME

Wat hebben de Ardense dravik, darwinvinken, het Aosta-esparcetteblauwtje en de réunionrupsvogel met elkaar gemeen? Het zijn endemen! Weet je niet wat dit is? Perfect, dat heb ik dit artikel niet voor niets geschreven. In het héél kort zijn endemen soorten met een uiterst beperkt verspreidingsgebied. Vooral op eilanden vind je veel endemen. Maar ook dichterbij huis, bijvoorbeeld in de Ardennen, kun je er vinden. Endemen oefenen een grote aantrekkingskracht op me uit. Het zijn de ambassadeurs van evolutie. Jammer genoeg zijn ze vaak sterk bedreigd omwille van verschillende redenen. Na dit artikel kent het begrip 'endemisme' geen geheimen meer voor jullie!

DOOR Simon Vandepitte

ISOLATIE ALS BRON VOOR SOORTVORMING

In de inleiding liet ik het al vallen: endemen zijn soorten waarvan het verspreidingsgebied beperkt is tot één enkele plaats of regio¹. Endemisme vind je vaak terug in bergketens, valleien, meren of eilanden. Deze plekken hebben iets gemeenschappelijk: ze zijn allemaal op de een of andere manier geïsoleerd. Bergtoppen zijn als eilandjes die hoog boven het omringende landschap liggen. Valleien zijn vaak moeilijk bereikbaar. Meertjes zijn blauwe oases in een landmassa. En eilanden liggen wat verdwaald in de zee of oceaan. Het is deze isolatie die een drijvende kracht achter endemisme is.

Om dit volledig te begrijpen geef ik jullie een korte cursus soortvorming mee. Drie kernprincipes bij soortvorming zijn fitness, genen, en (natuurlijke) selectie. Fitness heeft niets met sporten te maken maar geeft weer hoe succesvol een individu zijn/haar genen overdraagt aan de volgende generatie. Hoe hoger de fitness, hoe beter. Je las het al, fitness hangt dus samen met genen, of kortweg erfelijk materiaal (DNA). De genen bepalen hoe een individu eruitziet en of deze aangepast is aan bepaalde zaken in de omgeving (denk bijvoorbeeld aan camouflagekleuren). De derde term is selectie. Bij natuurlijke selectie bepalen factoren in de omgeving de kans of een individu erfelijk materiaal al dan niet naar een volgende generatie kan overbrengen. Een hypothetisch voorbeeld is bijvoorbeeld dat felrode kikkers benadeeld kunnen zijn omdat ze makkelijker door reigers gespot kunnen worden. Daarnaast is er ook seksuele selectie – en dat is stiekem véél cooler –, maar daar zou een apart artikel aan gewijd kunnen worden. Kenmerken onder seksuele selectie zijn niet noodzakelijk een voordeel voor een individu, maar spelen een rol in het al dan niet vinden van een partner (al die felle kleuren bij veel mannelijke vogels bijvoorbeeld).

Nu we deze kernprincipes meehebben nog een kort voorbeeld ter illustratie. Stel: we hebben een populatie kleine vogels (soort A op de tekening) die aan de kust leeft. Er zijn twee kleurvarianten die even frequent voorkomen: zwart en bruin. De vogels eten zaadjes en hebben een zware snavel om zaden open te bijten. Vogels met een kleinere snavel kunnen moeilijker zaden eten,

worden dus door natuurlijke selectie benadeeld, en hebben een lagere fitness. Plots komt er een zware orkaan. Hierdoor belandt een groep vogels op een kaal eiland zonder boomsoorten met zaden die de vogels kunnen eten. Binnen deze groep zijn er 'toevallig' veel bruine vogels. Hierdoor zijn er binnen deze nieuwe populatie dus vooral genen voor bruine kleur. Het feit dat de genetische compositie zo verandert noemen wetenschappers genetische drift. De vogels vinden dus geen dikke zaden maar enkele vogels ontdekken dat zij met hun 'brakke', kleine snavel makkelijker vliegjes kunnen eten. Hun fitness is dus hoger, want ze zijn gezonder. Selectie zorgt er hier uiteindelijk dus voor dat we een nieuwe soort B krijgen die bruin gekleurd is en een fijne snavel heeft.

Met deze kennis in het achterhoofd kunnen we op onderzoek uitgaan. De eerste case study: darwinvinken!

VOGELS IN BALLINGSCHAP

Darwinvinken dus, misschien hebben jullie er al over gehoord. Volgens de legende in de wetenschap was deze soort een grote inspiratiebron voor Charles Darwin, de godfather van de evolutieleer, in het ontwikkelen van zijn befaamde theorie². Deze vogelsoorten komen grotendeels voor op Galapagos, een vulkanische eilandengroep op ruwweg duizend kilometer van de Ecuadoriaanse kust. Galapagos is geologisch gezien een best jonge eilandengroep, het oudste eiland (San Cristóbal) is zo'n 3,2 miljoen jaar oud, het jongste eiland (Fernandina) is een luttel 50 000 jaar oud. De eilanden in het oosten zijn ouder dan in het westen aangezien er onder de eilandengroep een vulkanische hotspot gelegen is. De Nazcaplaat beweegt hier oostwaarts over waardoor er een ketting van vulkanische eilanden is ontstaan.

1 Aan het andere uiterste heb je soorten die je bijna overal op de wereld kunt terugvinden, bijvoorbeeld de huismus. Deze soorten noemen we kosmopolieten.
2 Darwinvinken waren eerder een voetnoot in de ontwikkeling van de evolutietheorie. Darwin merkte endemisme eerst op in spotlijsters, die ook verschillende soorten kennen per Galapagoseiland. De vinken werden pas na afloop van zijn reis deftig onder de loep genomen. De vinken werden pas echt populair wanneer de Britse ornitholoog David Lack het standaardwerk Darwin's Finches over adaptieve radiatie uitbracht.

Alle dieren en planten die op deze eilanden voorkomen, hebben ze vanuit (vermoedelijk) Amerika gekoloniseerd. Hagedissen kwamen hier terecht door als drenkeling mee te drijven in de oceaan, vogels door strakke stormachtige winden, en boomzaden vonden door pure kans ook hun weg in de oceaan.

Je zou verwachten dat deze vogels hun oorsprong hebben in Ecuador, het dichtstbijzijnde vasteland. Lang dacht men dat ook het geval was. Over de jaren heen heeft onderzoek uitgewezen dat dit niet noodzakelijk zo is.

We beginnen bij het begin, en volgens DNA-onderzoek situeert dit zich zo'n 2 à 3 miljoen jaar geleden toen een onbekende vogelsoort de eilanden bereikte. Op basis van de opeenstapeling van veranderingen in het DNA van Darwinvinken kon men een evolutionaire boom ontrafelen die begint bij één voorouder-soort. Want ondanks de morfologische diversiteit bij de vinken stammen ze van één enkele soort af. De vraag is nu: welke soort?

Er zijn drie pistes bewandeld. De eerste is de meest logische en zoekt de oorspronkelijke soort in Zuid-Amerika. Deze theorie stamt nog uit de tijd dat er geen DNA-onderzoek was, en hypothesen over verwantschap gebaseerd waren op uiterlijke of gedragskenmerken. Later gaf DNA-onderzoek twee andere opties waar nog geen sluitende consensus over is. Eén optie richt zijn pijlen op de bruine grondvink. Deze soort ontstond in Centraal-Amerika en koloniseerde Zuid-Amerika zo'n 3 miljoen jaar geleden toen de Landengte van Panama ontstond. Vanuit Zuid-Amerika koloniseerde deze soort dan Galapagos. De andere optie vind ik persoonlijk de coolste en zoekt de oorspronkelijke soort in de Caraïben, een eilandengroep aan de Atlantische kant van Midden-Amerika, die zelf bomvol endemische soorten zit. Meer bepaald de Sint-Luciagrondvink is dan een goede kandidaat, en jawel, deze soort is endemisch voor het eiland Saint Lucia. Eén ding is zeker, de meest logische weg wordt zelden gevolgd in de natuur.

Misschien vraag je je ook af hoe het komt dat er zoveel soorten vogels - ongeveer achttien³ - uit één enkele voorouderlijke soort kunnen ontstaan. Dit proces heet adaptieve radiatie en heeft een best logische uitleg. De Galapagoseilanden waren bij aankomst waarschijnlijk zo goed als onbewoond. Met andere woorden: de 'oerdarwinvink' had vrij spel in wat die deed. Sommige individuen vestigden zich in bossen, andere in grasland en nog andere

in struiken. Sommige aten zaden en andere insecten en hoefden geen concurrentie van andere soorten te vrezen. Hierdoor konden al deze deelpopulaties zich aan de nieuwe leefomstandigheden aanpassen, met een enorme diversiteit aan vogels tot gevolg. Eigenlijk zou ik alleen hierover een artikel kunnen schrijven, maar dat brengt me nu te ver.

Vlnr.: vegetarische boomvink, cactusgrondvink, cocosvink.

Er is één darwinvink die niet op Galapagos voorkomt. Dat is de cocosvink die leeft op Coceseiland, een piepklein eiland op een goede duizend kilometer ten noordoosten van de Galapagos en min of meer op de lijn die de kortste weg van Saint Lucia naar Galapagos weergeeft. Het is niet onlogisch om te denken dat de oerdarwinvink op weg van Saint Lucia eerst Coceseiland tegenkwam. Maar niets is minder waar. De cocosvink stamt namelijk af van een van de darwinvinken op Galapagos zelf. Traag maar zeker geven darwinvinken hun geheimen prijs, al is een groot deel van de evolutionaire geschiedenis nog in mysterie gehuld.

VERDWAALD IN DE BERGEN?

Ook dichterbij huis kunnen we endemen vinden, bijvoorbeeld in de Alpen. In de zomer van 2018 organiseerde ik samen met enkele andere NWG'ers een kamp naar het Aostadal in de noordwesthoek van Italië. Deze bergachtige regio is, naast de kleinste autonome regio van Italië, een waar vlinderparadijs: zo'n 180 soorten vlinders zijn hier gespot. In een goed gedocumenteerd grasland bij Pont d'Aël alleen al zijn er 96 soorten waargenomen. Ter vergelijking: in België, waar het Aostadal zo'n tien keer inpast, zijn in totaal 105 soorten waargenomen.

Deze grote soortenrijkdom is vooral te verklaren door de grote diversiteit aan habitats die je in de bergen terugvindt. Het is overigens ook de reden waarom ik graag op reis ga naar de bergen. Als je de berg beklimt, ga je van bos, naar vochtige graslanden, naar wat drogere hoogalpiene graslanden tot je op de top van de berg aankomt. En al deze verschillende habitats hebben hun eigen specifieke soorten.

Vol verwachting kwamen we begin juli in Pont aan, een slaperig dorpje bestaande uit één hotel, een camping en een handvol huizen op net geen 2000 meter hoogte. Al snel begonnen we met zoeken in het eerste het beste grasland dat we tegenkwamen. Dit leverde al soorten op als bergresedawitje, berggluzernevlinder,

³ Dit hangt sterk af van welke taxonomische indeling er gevolgd wordt. Zo ontstaan er nog steeds nieuwe soorten en is er recent een kruising tussen twee soorten ontdekt die zich als aparte soort begint te gedragen.

bergparelmoervlinder, Alpenparelmoervlinder of bergmarmerwitje. Je merkt het zelf al: in al deze soortnamen zit de verwijzing 'berg-' of soms zelfs 'Alpen-'. Inderdaad, véél van deze soorten beperken zich in verspreiding tot berggebieden in Europa en Scandinavië. Sommige soorten, zoals bijvoorbeeld de Alpenparelmoervlinder, zijn endemisch voor de Alpen.

Met het verhaal van de darwinvinken in het achterhoofd kunnen we een parallel trekken tussen bergen en eilanden. Een berg(keten) kun je vergelijken als een eiland(engroep) in een omringend laaggelegen landschap waar de specifieke waardplanten (8% van de flora van de Alpen is endemisch) voor de vlinder niet voorkomen. Dan vragen jullie zich nu af (of ik hoop toch dat je aan het nadenken bent) hoe de vlinders hier dan geraakt zijn? Hiervoor moeten we terug in de tijd, naar net na de laatste ijstijd. Europa zag er toen een pak minder groen uit dan nu. België had bijvoorbeeld meer weg van Siberië, en bestond uit grote veengebieden en toendra. Na de ijstijd begon het klimaat natuurlijk weer op te warmen, wat overigens toen volkomen natuurlijk was. Soorten die zich hadden aangepast aan frissere temperaturen zaten natuurlijk met een probleem. Ze hadden twee opties: ofwel naar het noorden opschuiven, ofwel naar hoger gelegen gebieden gaan.

Dit is een van de belangrijkste oorzaken waarom de soortensamenstelling van het hooggebergte en Scandinavië in Europa wel wat gelijkenissen vertonen. Zo zijn er enkele soorten vlinders die je enkel in Scandinavië of de Alpen vindt, bijvoorbeeld de bergparelmoervlinder. Een mooie benaming voor soorten die hun endemisch karakter aan dit proces ontleen zijn paleoendemen⁴.

Het grote doel van het kamp was het Aosta-esparcetteblauwtje spotten, een ietwat obscure vlindersoort die wereldwijd op slechts een vijftal graslanden voorkomt, exclusief in Aosta. Zoals een heroïsch verhaal betaamt, stond één van deze graslanden op de voorlaatste kampdag gepland. Deze soort moest het piëce d'oeuvre van de kampsoortenlijst worden. We waren er immers al in geslaagd om tegen de tachtig vlindersoorten te zien! Met enige vermoeidheid in de benen kwamen we in het slaperige Pont d'Aël aan. Na een verdiende pauze in het enige cafeetje van het dorp – ik herinner me nog goed dat het snikheet was – gingen we op zoek. Het kalkgrasland was enkele kilometers lang en lag op een zeer steile helling: puffen en zweten geblazen dus. Het Aosta-esparcetteblauwtje is overigens geen opvallende verschijning met zijn lichtbruine ondervleugels. Gelukkig waren we met velen en was het enthousiasme om deze soort (en vele andere

vlinders) te vinden groot. Na een uurtje zoeken was het raak en konden we allemaal genieten van deze, welja, er saai uitziende vlinder. Diep verborgen, en wie weet verdwaald, evolueerde deze vlinder tot een eigen soort! Over de exacte evolutionaire geschiedenis is weinig bekend. Het feit dat Aosta een best afgelegen plaats is, en dat het Aosta-esparcetteblauwtje een zeer honkvaste soort is, speelden ongetwijfeld een grote rol in het ontstaan van deze endemische soort.

Bergmarmerwitje, Aosta-esparcette blauwtje en een alpien grasland (waar het marmerwitje gefotografeerd is) © Simon Vandepitte

⁴ Daarnaast bestaan er ook neoendemen. Dit zijn soorten die recentelijk ontstaan zijn, bijvoorbeeld na recentelijke kolonisatie. Darwinvinken zijn een voorbeeld van neoendemen. Het woord 'paleoendemen' slaat vooral op het feit dat deze soorten ooit wijdverspreid waren, maar zich nu tot enkele refugia beperken.

DE BELGISCHE ENDEEM

Na de vogels en de vlinders is het tijd om planten onder de loep te nemen. Ik vermeldde al kort dat zo'n 8% van de planten die in de Alpen voorkomen endemisch is. Dit komt voor een groot deel door het feit dat planten niet zomaar genen kunnen uitwisselen met een andere populatie. Ze zitten een beetje vast aan de locatie waar ze voorkomen en hoe ver hun bestuivers kunnen vliegen. Soortvorming bij planten werkt overigens ook anders dan bij dieren. Het exacte verhaal uitleggen gaat me te ver drijven. Wat je vooral moet weten is dat soortvorming bij planten best snel kan gaan (o.a. door invloed van kruisingen of chromosoomduplicaties). De evolutionaire kracht achter soortvorming hoeft trouwens niet altijd natuurlijk (e.g. isolatie) te zijn.

Neem bijvoorbeeld onze endeem, want jawel, zelfs België heeft endemen binnen de landsgrenzen, zoals de Ardense dravik. Deze grassoort was een tijd lang uitgestorven, maar dankzij een project van de Plantentuin Meise is er weer hoop.

Eerst even ingaan op het ontstaan van deze soort, want België kun je nu niet bepaald met een ontoegankelijke bergvallei of afgelegen vulkanisch eiland vergelijken. Het klinkt waarschijnlijk verbazingwekkend, maar deze soort is er dankzij ons gekomen. De Ardense dravik is nauw verwant aan andere draviksoorten, een groep grassen gekenmerkt door zaden met lange uitsteeksels, zogenaamde kafnaalden. Vroeger, in tijden van kleinschalige landbouw, konden veel plantensoorten voor hun verbreiding meesurfen op het geoogste graan dat het volgende seizoen weer ingezaaid werd. De Ardense dravik was typisch voor speltteelten op kalkrijke bodems, een typische praktijk in de streek rond Beauraing, Rochefort en Comblain-au-Pont tot de vroege 20ste eeuw. Dit is de reden waarom dit plantje exclusief in België voorkwam. (Vroeger kwam de plant ook nog voor in Noord-Frankrijk, maar hier is de soort al veel langer uitgestorven.) Het laatste exemplaar werd in het wild gezien in 1935. 85 jaar later is de soort echter terug van weggeweest. Op basis van enkele oude zaden die opgekweekt werden in de Plantentuin Meise werd een herintroductieproject opgestart. In 2022 werd de soort ingezaaid in een akkerperceel nabij Ciney. Zo is onze endeem terug van weggeweest!

Zo zie je maar, zelfs de mens werkt endemisme soms in de hand!

ENDEMEN ONDER DRUK

De biodiversiteitscrisis is bij ons allen intussen welbekend. Het hoeft misschien ook niet te verbazen dat endemen dubbel en dik onder druk staan. Door hun beperkte verspreidingsgebied kunnen kleine veranderingen in de omgeving al verregaande gevolgen hebben. Zeker op afgelegen eilanden hebben veel soorten jaren in alle rust kunnen leven, zonder last te hebben van veel natuurlijke vijanden. Veel endemische soorten zijn bijvoorbeeld uitgestorven door mensen die de soorten de dood ingejaagd hebben (bijvoorbeeld de dodo), of sterk bedreigd doordat kolonisten ratten, katten en ander gespuis op eilanden vrijlieten. Alpine soorten en andere soorten die aan een specifiek microklimaat aangepast zijn, krijgen het door klimaatverandering hard te verduren.

De kwetsbare natuur van endemen werd me nogmaals duidelijk tijdens mijn vakantie op Réunion afgelopen zomer. Réunion is een afgelegen vulkanisch eiland tussen Madagaskar en Mauritius in de Indische Oceaan. Tot 300 jaar geleden was dit eiland volkomen ongerept. Sindsdien zijn we er al in geslaagd om tien vogelsoorten, een zoogdiersoort en twee reptielen (waaronder een reuzenschildpad) van Réunion, en bijgevolg de aardbol, te doen verdwijnen. Sommige soorten houden nog wel stand, al is de vraag dan voor hoelang nog. Neem bijvoorbeeld de réunionrupsvogel, lokaal ook wel de tuit-tuit genoemd. Deze vogel telt nog maar een zestigtal exemplaren in het wild en komt voor in een gebied van een luttele 20 vierkante kilometer. Sinds begin jaren 2000 zijn vergaande natuurbeschermingsmaatregelen genomen. Zo zijn er vangstations voor ratten in het gebied en worden loslopende katten op het eiland gecastreerd of gesteriliseerd. Voorlopig zijn deze maatregelen een schot in de roos: De populatie groeide van zeven paartjes in 2003 tot zo'n zestig paartjes vandaag de dag. Intussen vormt de roodwangbuulbuul een nieuwe bedreiging. Deze vogel is afkomstig uit Zuidoost-Azië en heeft Réunion vanuit gevangenschap gekoloniseerd. Intussen komt deze soort ook in het binnenland voor en vormt zijn aanwezigheid een bedreiging voor de inheemse vogelsoorten.

Exoten zijn met andere woorden ook iets waar endemen zeer kwetsbaar voor zijn. Vaak zijn het soorten die gewoon niet gewend zijn om in een soort wapenwedloop te zitten met andere soorten met een gelijkaardige levenswijze. Een andere hardcore endeem van Réunion is de gekkosoort *Phelsuma inexpectata*, lokaal 'gecko vert de Manapany' genoemd. Manapany is een kustdorpje in het zuidwesten van het eiland waar het leeuwendeel van de wereldwijde populatie voorkomt. Niet dat er veel andere plekken zijn natuurlijk. Deze soort vind je langs een kuststrook van ongeveer 11 kilometer. Ook deze soort staat onder druk van uitheemse soorten. De Madagaskardaggekkoo vormt meer bepaald een bedreiging voor deze soort. Dit grotere broertje is niet vies van een vlezig gekkohapje!

Deze reis maakte mij duidelijk in wat voor kwetsbaar evenwicht we leven. Evolutie is miljoenen jaren aan het werk geweest met een prachtig resultaat tot gevolg. Er zijn schier ontelbaar veel soorten waar we van kunnen genieten, maar waar we ook zorg voor moeten dragen. Onze verkenningsdrang, globalisering en streven naar meer rijkdom was al de genadesteele voor veel soorten, en bracht vele andere soorten in gevaar. Laten wij ons steentje bijdragen om de biodiversiteit om ons heen te beschermen en mensen te overtuigen van de onwaarschijnlijke bron aan verwondering die de natuur wel niet is.

Gecko vert de manapany © Simon Vandepitte

Roodwangbuulbuul © Simon Vandepitte

Tuit-tuit © Simon Vandepitte

BIOBLITZ IN DE WONDELGEMSE MEERSEN

A.K.A. DE LIJN VERSUS HET BLOEMEKENSWIJKBOS

De stad Gent is al een tijdje op zoek naar een nieuwe stelplaats voor de bussen van De Lijn. De huidige locatie is te klein geworden, en veel bussen moeten gewoon langs de straat parkeren. Volgens de stad Gent is Wondelgem de enige realistische locatie voor een nieuwe stelplaats. Dit wordt echter betwist door de buurtbewoners. Volgens hen is er geen grondig onderzoek geweest naar alternatieve locaties. Dit onderzoek is namelijk al 30 jaar oud en mag wel eens geüpdatet worden. De Wondelgemse Meersen is één van de weinige natuurgebieden in het Gentse. Indien de plannen doorgaan verdwijnt dit gebied onder een dikke laag beton en asfalt. Daarom organiseerde het Bloemekenswijkbos vzw (het comité van de buurtbewoners) een bioblitz om aan te tonen hoe waardevol het gebied wel is in een poging om de stad op andere gedachten te brengen. Sander Jacobs, coördinator van het INBO-project rond stedelijke natuur en professor ecologie aan de Universiteit Gent, was speciaal voor dit initiatief afgekomen en legde ons de historiek en ecologische waarde van het gebied uit. Hieronder een verslag van deze dag.

DOOR Florian Van Hecke

Prof. Sander Jacobs geeft uitleg over het gebied
© Jude

DE HISTORIEK VAN HET GEBIED

Door historische stortingen van aarde vind je in dit gebied verschillende bodemtypes: kleilagen, voedselarme bodem, voedselrijke bodem, puinlagen... Hierdoor ontstonden ook veel verschillende microhabitats. Door de ondiepe grondwatertafel was dit vroeger een moerassig gebied. Bij het storten van aarde kwamen ook heel wat zaden mee van planten van verschillende oorsprong. Hierdoor is de flora hier relatief soortenrijk — al zitten er om dezelfde reden ook veel uitheemse soorten tussen.

Een groot deel van de Wondelgemse Meersen is een vlakte met pioniersvegetatie (vooral heideplanten) - die verbossen tot wilg - en met kalkrijk rietmoeras aan de randen. Ter hoogte van de spoorwegen is er een groot stuk met kruidachtigen en struiken. In het noorden bevindt zich een groot, moerassig bos. Dit gebied is reeds gekarteerd door wetenschappers van het INBO voor de Biologische Waarderingskaart waarin het staat aangemerkt als ruderaal gebied (wat op het vlak van natuur als 'niet waardevol' wordt ingeschat). Dit klopt eigenlijk niet, want als je kijkt naar soortendiversiteit, dan staat de Wondelgemse Meersen qua soorten per oppervlakte in de top 4% van soortenrijkste gebieden van Vlaanderen!

Je vindt er veel soorten planten (door de variatie in bodem) maar ook vooral veel salamanders en vleermuizen, een wettelijk beschermde soortengroep. Het gebied - een van de grootste stedelijke natuurstukken van Gent - fungeert als brongebied (refugium) voor andere populaties van soorten, bijvoorbeeld voor de vele salamanders.¹

KLIMAATMITIGATIE EN -ADAPTATIE

De historische veenlagen in het gebied bevatten veel koolstof, die er al duizenden jaren in de bodem opgeslagen zit. Indien er een stelplaats komt voor De Lijn, dan wordt deze laag uitgegraven

Aanwezigen gaan in groepjes aan de slag om het gebied te verkennen © Florian Van Hecke

¹ Via de Biologische Waarderingskaart (BWK) kan je voor elk perceel in Vlaanderen en Brussel het type natuur (bijvoorbeeld zuur laagveen, mesotroof water, droge heide etc.) waar het tot behoort opzoeken. Je vindt haar terug op www.geopunt.be/.

(om funderingen aan te leggen e.d.). Hierdoor komt deze koolstof weer vrij in de atmosfeer. Je zou kunnen zeggen dat dat beetje koolstof geen verschil maakt in vergelijking met de veel grotere uitstoot van andere bronnen, zoals de industrie en verbrandingsmotoren. Dat is natuurlijk wel waar. Er zijn echter nog veel andere voordelen aan natuur aan sich buiten **koolstofopslag** en het bevorderen van **biodiversiteit**. Een groot stuk natuur in stedelijk gebied heeft namelijk een beduidend **verkoelend effect** tijdens warme zomermaanden om hittestress bij mens, dier en plant tegen te gaan. Het doet ook dienst als één van de **groene longen** in de stad. Dit staat in scherp contrast met een parking voor lijnbussen; ook al gaat het vaak om hybridebussen, het voortdurend af- en aanrijden van deze voertuigen veroorzaakt nog steeds veel uitstoot, zeker bij een stelplaats van deze grootte. De stelplaats zou voor een constante uitstoot van CO₂, stikstofoxiden en fijn stof zorgen dicht bij de woonwijken van Wondelgem.

“**Het verhardenen van dit gebied zou gelijk staan aan een kleine miljoen tegels wippen.**”

Het is een **buffer tegen droogtestress** en fungeert als **spons tijdens periodes van zware neerslag** (tot een derde van de Meersen staat onder water bij lange neerslagperiodes). De geplande verharding van het gebied zou dit waterabsorberende vermogen vernietigen en is vergelijkbaar met het plaatsen van bijna een miljoen tegels – een groot contrast met de ambitie van de stad om juist verharding te verminderen (zie de campagne rond ‘tegelwippen’ waar het stadbestuur graag mee in de kijker staat). Dan is de keuze wel makkelijk gemaakt, lijkt me. ;-)

PAS OP, LEVENSGEVAAR!

De sfeer was zeer rustig en gemoedelijk onder de aanwezigen van de BioBlitz. Toch werden we tijdens het binnengaan van het gebied er door de politie (met mondmaskers tegen de ‘vervuiling’) nogal passief-agressief op gewezen dat

het gevaarlijk voor de gezondheid is om je in het gebied te begeven. “De grond zit vol met asbest en PFAS! Het plakt aan je schoenen en je neemt het mee naar huis!” Quatsch, zo blijkt. Er zijn al bodemsanereringen gebeurd om asbest en andere toxische stoffen te verwijderen. Uit rapporten over de vervuiling in de Wondelgemse Meersen blijkt dat er aan het oppervlak geen PFAS gemeten is, en dat andere stoffen er in ongevaarlijke concentraties aanwezig zijn. Je kan er dus gerust rondwandelen. Iets wat trouwens veel buurtbewoners trouwens al doen zo lang ze er wonen. De mondmaskers gingen trouwens al snel af zodra het wat warmer werd. Tot zover het gevaar van de vervuiling dus... We trokken er in groepjes opuit om alle aanwezige soorten in kaart te brengen. De gezellige sfeer werd lichtelijk ondermijnd door de aanwezige politie in burger die ermee dreigde om alle deelnemers voor het betreden van het gebied een boete te geven (wat achteraf ook gebeurde bij Prof. Jacobs).

Op zoek naar spinnen en andere bodembeestjes © Jude

RESULTATEN VAN DE BIOBLITZ

Lokale soortenexperts waren al vroeg in actie geschoten om soorten te verzamelen. Zo hadden ze de nacht ervoor al een nachtvlinderval opgezet, die op de ochtend van het evenement werd geleegd. Interessante soorten waren de kamillebladroller, heelblaadjespalpmot en getekende biesbladroller (als deze soorten je iets zeggen 😊). Ikzelf was positief verrast over de (soorten)diversiteit van dit stukje groen in de stad. Het is, zoals Prof. Jacobs omschreef, een heel gevarieerd gebied met veel microhabitats (vochtige resten van poeltjes, rietvegetatie, moerassige stukken, open vegetatie, struwelen, broekbos, enzovoort). Ik vond

er mottenkruid - een warmteminnende plantensoort die op de open vlakte groeit -, sikkellaver, slangenkruid, rapunzelklokje, zee-groene rus... Qua spinnen (mijn ‘specialiteit’, al is dit wat overdreven) vond ik de moswolfspin, poelpiraat en de veldnachtwolfspin. Zoals de naam al doet vermoeden, vind je deze soorten vooral op de vochtige stukjes van de centrale vlakte. In totaal werden er - mede door de beperkte opkomst - 275 soorten gevonden (hiervoor waren er via onderzoek van de Universiteit Gent al 420 soorten gevonden). Er werden ongetwijfeld veel andere soorten over het hoofd gezien, maar toch een mooi resultaat!

Veldnachtwolfspin © Florian Van Hecke

GROEN ZIEN MAAKT GELUKKIG

Ook de psychologische voordelen van groen in de buurt zijn zeer groot; het zien van groen maakt je gelukkig en helpt psychische klachten te voorkomen. De grootste gezondheidsproblemen in de stad zijn te wijten aan lawaaihinder en uitstoot door verkeer. Veel Gentenaren zoeken dan ook hun toevlucht tot deze rustige groene oase midden in een drukke grootstad. Ook al is het geen publiek terrein, voor de buurtbewoners is het de enige plek in de buurt waar ze kunnen wandelen en ontsnappen aan de drukte van de stad. Het zou dan ook doodjammer zijn om dit stedelijke natuurgebied van ongeveer 15 hectare te verliezen!

Harige kortschildkever (erg groot voor een kortschildkever!)
© Florian Van Hecke

HET KRIJGT NOG EEN STAARTJE...

Sinds deze zomer wordt het Bloemekenswijkbos permanent bezet door actievoerders, die zo hopen het gebied nog te kunnen redden. De Lijn stapte daarom naar de vrederechter met het argument dat het gebied verontreinigd is (waar dus geen enkel bewijs voor is) en niet veilig is voor de bezetters. De rechter besliste daarop dat de actievoerders onmiddellijk het terrein moesten verlaten. Na maar liefst vier maanden van bezetting leken de actievoerders dus het onderspit te delven. Kort na de BioBlitz ging het plots erg snel. Zo werd begin oktober met duidelijk spierballengerol de hele Gentse politiemacht ingezet (zelfs helikopters, waarvan het nut bij zo'n actie toch een vraagteken is...) om de actievoerders van het terrein te halen. Onmiddellijk hierna begon De Lijn met het kappen van het bos, terwijl er nog verschillende juridische procedures lopende zijn rond de vergunning van de stelplaats in de Wondelgemse Meersen.

Meestal wachten beide partijen een beslissing hierover af, maar De Lijn deed dit dus niet. Dit botste onmiddellijk op fel protest van de buurtbewoners en sympathisanten, met onder andere betogingen aan het stadhuis van Gent. Het buurtcomité stapte hierop naar de rechter. Er is volgens hen geen rekening gehouden met het soortenbesluit en milderende maatregelen om beschermde soorten elders onderdak te geven. De rechter gaf het buurtcomité gelijk en volgde hun argumenten over de natuur- en historische waarde van het gebied. Na een paar dagen werkzaamheden viel de uitspraak en moesten de werkzaamheden onmiddellijk gestopt worden. De schade was natuurlijk al gedaan. Een groot deel van het bos met vele bomen die er decennialang hebben gestaan, zijn verdwenen. Maar wie weet is het gebied toch nog gered. Na deze uitspraak is het helemaal niet zeker meer of er ooit nog een vergunning komt voor de stelplaats van De Lijn op deze locatie. Wordt ongetwijfeld nog vervolgd...

Rapunzelklokje © Florian Van Hecke

GEBETEN DOOR DE TROPEN

(EN DOOR DE MUGGEN)

Afgelopen zomer, iets na het congres, waagde ik mij aan het grootste en mooiste avontuur van mijn leven. Een maand lang ging ik als vrijwilliger aan de slag in het Amazonewoud van Peru, een echt onvergetelijke jungle-ervaring! In dit artikel zal ik jullie eerst en vooral vertellen wat ik daar allemaal heb uitgestoken, aangezien ik daar natuurlijk in de eerste plaats was om mee te helpen aan wetenschappelijk onderzoek bedoeld om het Amazonewoud beter te kunnen begrijpen en beschermen. Het tweede deel hoeven jullie niet eens te lezen: daar mogen jullie gewoon de ogen de kost geven en genieten van al het moois dat het Amazonewoud te bieden heeft. In het derde deel zet ik jullie weer even met de voetjes op de grond, want ondanks alle pracht en praal, is het ook belangrijk om jullie te informeren over de bosbranden in Zuid-Amerika, die enorm en verwoestend zijn, maar nauwelijks in de media komen.

DOOR Karel De Witte

WAAR ZAT IK NU PRECIES?

In het zuidoosten van Peru, vlak bij de Boliviaanse grens, ligt het nationaal park Tambopata, en midden in dit natuurreservaat, uitsluitend bereikbaar met ondiepe bootjes, ligt Tambopata Research Centre, kortweg TRC. Dit wetenschappelijk centrum, dat tegelijk ook een ecolodge is, vormde een maand lang mijn uitvalsbasis voor talloze speurtochten naar al het moois dat de jungle te bieden heeft.

NIEUWE SOORTEN ONTDEKKEN

In totaal werkte ik mee aan drie wetenschappelijke projecten. Het eerste project heet Discovering New Species en had als doel het vinden van nieuwe soorten insecten, in het bijzonder nachtvlinders. Elke avond zette ik bij zonsondergang de lichtval aan bij de rivier: een groot wit doek belicht door een kwikdamlamp, zoals die ook hier worden gebruikt voor nachtvlindervallen. Na het avondeten ging ik dan met de onderzoeker van het project en geïnteresseerde toeristen kijken naar wat er die avond allemaal op het licht was afgekomen. Naast nachtvlinders waren er telkens ook veel andere bezoekers zoals cicaden, dagvlinders, zandvliegjes, of eenmalig zelfs een bidsprinkhaan van twintig centimeter lang en een tarantula. Echter ligt voor het huidige onderzoek de nadruk op nachtvlinders. Gelukkig is motten vangen in de tropen een echt spektakel: groot, enorm groot, klein,

kleurrijk, doorzichtig, gecamoufleerd, bladvormig... Binnen die enorme variatie aan nachtvlinders was het dan mijn taak om de interessante individuen te vangen, wat wil zeggen dat ik ze voor eeuwig moest doen slapen door ze in een pot met een chloroform-achtig spul te steken. Hierbij moet ik eerlijkheidshalve toch zeggen dat het concept 'interessante vlinder' zeer vaag is en ik het er soms moeilijk mee had dat er elke avond systematisch vrij veel nachtvlinders werden gedood. De nuance is dat de gedode nachtvlinders slechts een minifractie vormen van de populatie daar, maar dat het bijhorende wetenschappelijk onderzoek wel leidt tot een betere bescherming van het regenwoud, een afweging die naar mijn mening in het voordeel speelt van dit onderzoek. Hoe dan ook, elke ochtend verwerkte ik samen met de onderzoeker de nachtvlinders van de avond ervoor. Dit kwam overeen met de volgende routine: de grote nachtvlinders moesten we per familie sorteren (niet zo een makkelijke taak als het lijkt!) en vervolgens stuurden we foto's van de nachtvlinders naar een specialist in Lima, de hoofdstad van Peru. Connecties hebben met zo'n specialist is niet zo vanzelfsprekend, want slechts een handvol mensen in de wereld kennen (enkele families) tropische nachtvlinders goed. Dat komt omdat zelfs binnen één familie soms duizenden soorten zitten! Na het bekijken van de foto's liet de specialist weten welke nachtvlinders we moesten drogen en opsturen naar Lima. De meeste daarvan zijn bedoeld voor het aanleggen van een collectie in het natuurhistorisch museum, sommige andere zijn

bedoeld voor genomicaonderzoek, en als we geluk hadden, dan kwam een nachtvlinder in aanmerking om een nieuwe soort te zijn. Deze werd dan opgestuurd naar Canada voor genetisch onderzoek. Op die manier zijn sinds 2016 al 22 nieuwe soorten insecten gevonden, overwegend nachtvinders.

OEH, OEH, AH, AH... OF TOCH IETS MEER DAN DAT?

Het tweede onderzoek waar ik veel bij geholpen heb, heet 8primates en zoals de naam al doet vermoeden ging dit project over acht soorten apen, of in realiteit eigenlijk zes aangezien één soort nachtactief is en één soort uiterst zeldzaam is daar. Of het er nu acht of zes zijn, het belangrijkste is dat apen echt supercoole beesten zijn en het geweldig was om die te mogen observeren. Het doel van dit onderzoek was om een uitgebreide database met apengeluiden te maken, waarbij per geluid wordt aangegeven om welke aap en om welk soort roep het gaat. Een partner in het Verenigd Koninkrijk gaat dan met die database aan de slag om AI te trainen om apengeluiden te herkennen. Superhandig, want dit zou de monitoring van apen vele malen goedkoper en toegankelijker maken! Mijn takenpakket had kort gezegd een leuk en stom deel. Het leuke deel was in de jungle op stap gaan om apen te zoeken en hun geluiden op te nemen, want, tja, dan kon ik ondertussen ook vogels spotten natuurlijk. 😊 Het iets stommere (maar toch ook interessante) deel was computerwerk waarbij ik de opnames als het ware moest ontleden.

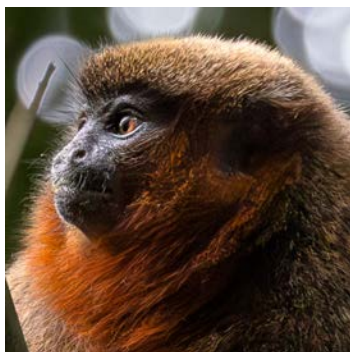
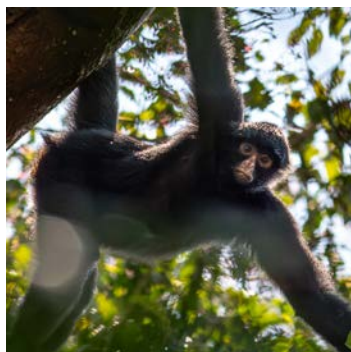
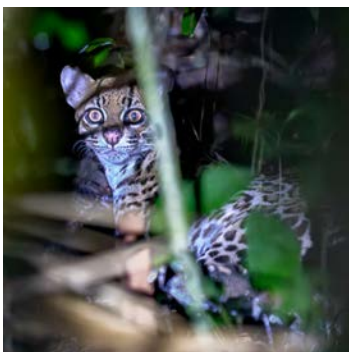
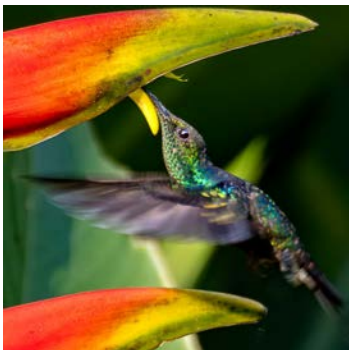
Hierbij moest ik alle geluiden van apen aanduiden en aangeven om welke soort en welke roep het ging. Aangezien apen verrassend veel rare geluiden maken, die bovendien ook nog eens verduiveld goed lijken op sommige vogels, was dat absoluut geen sinecure. Het kostte me dan ook meer dan twee weken om dit redelijk onder de knie te krijgen.

MISSIE: RED DE ARA!

Het derde en laatste project waar ik – hetzij in mindere mate – aan heb meegewerkt, is het araproject. Dit is het oudste en meest prestigieuze project en heeft de meeste weerklank naar de buitenwereld. Tambopata Nationaal Reservaat is een absolute hotspot voor papegaaien. Niet alleen heeft het park de meeste soorten ter wereld, 32, maar ook leven er de meeste individuen ter wereld.. Van deze 32 soorten zijn zeven soorten ara's. Deze zijn naast beschermd ook enorm bedreigd, niet in het minst door de grootschalige en illegale ontbossing, die leidt tot een tekort aan nestplaatsen. Ara's zijn namelijk zeer selectieve vogels en broeden alleen in holtes van zogenaamde woudreuzen, de grootste bomen in een regenwoud. Het toeval (of de logica) wil nu net dat die bomen veruit het meest populair zijn voor illegale boskap, waardoor de arapopulatie de laatste jaren drastisch is achteruitgegaan. De kleurrijke en charismatische ara's hebben gelukkig een iconische status opgebouwd bij mensen, waardoor er wel gewerkt wordt aan hun bescherming. Voor dit project is het idee om artificiële nestkasten te maken om zo voldoende nestplaatsen te voorzien voor arakoppels. Dit is minder makkelijk dan het lijkt. Er is al een hele resem aan designs geprobeerd, elk met hun gebreken, maar nu lijkt er toch een soort van een ultiem ontwerp gemaakt te zijn. Het gaat om enorme nestkasten met twee nauwe ingangen, met vanbinnen een rooster om omhoog te kunnen klimmen, cameravallen met zonnepanelen voor monitoring en nog zoveel meer. De nesten zijn gemaakt uit pvc-buizen en kunnen honderden jaren meegaan. In 2023 werden de eerste nesten opgehangen en deze waren een absoluut succes. Dit jaar hebben ze dertig extra nesten opgehangen en de bedoeling is om hier jaar na jaar mee verder te gaan. Het ophangen van zo'n aranest in dertig meter hoge bomen midden in de jungle een technisch hoogstandje waar ik uiteraard noch de diploma's, noch de skills voor had, maar bij het omhoog hijsen van de nesten kon ik wel helpen en dat heb ik dan ook gedaan! Een kanttekening die bij het ara-project geplaatst kan worden is dat het eerder symptoombestrijding is dan dat het de wortels van het probleem aanpakt, namelijk de illegale boskap. Hoe dan ook mag je het belang van dit project niet onderschatten. Het beschermen van de arapopulatie is van enorme waarde voor toerisme en wordt internationaal zo gewaardeerd dat je op die manier het volledige territorium kan beschermen, en alles wat erin leeft!

All images ©Jonah Darius
Instagram: @jonah.darius_photography

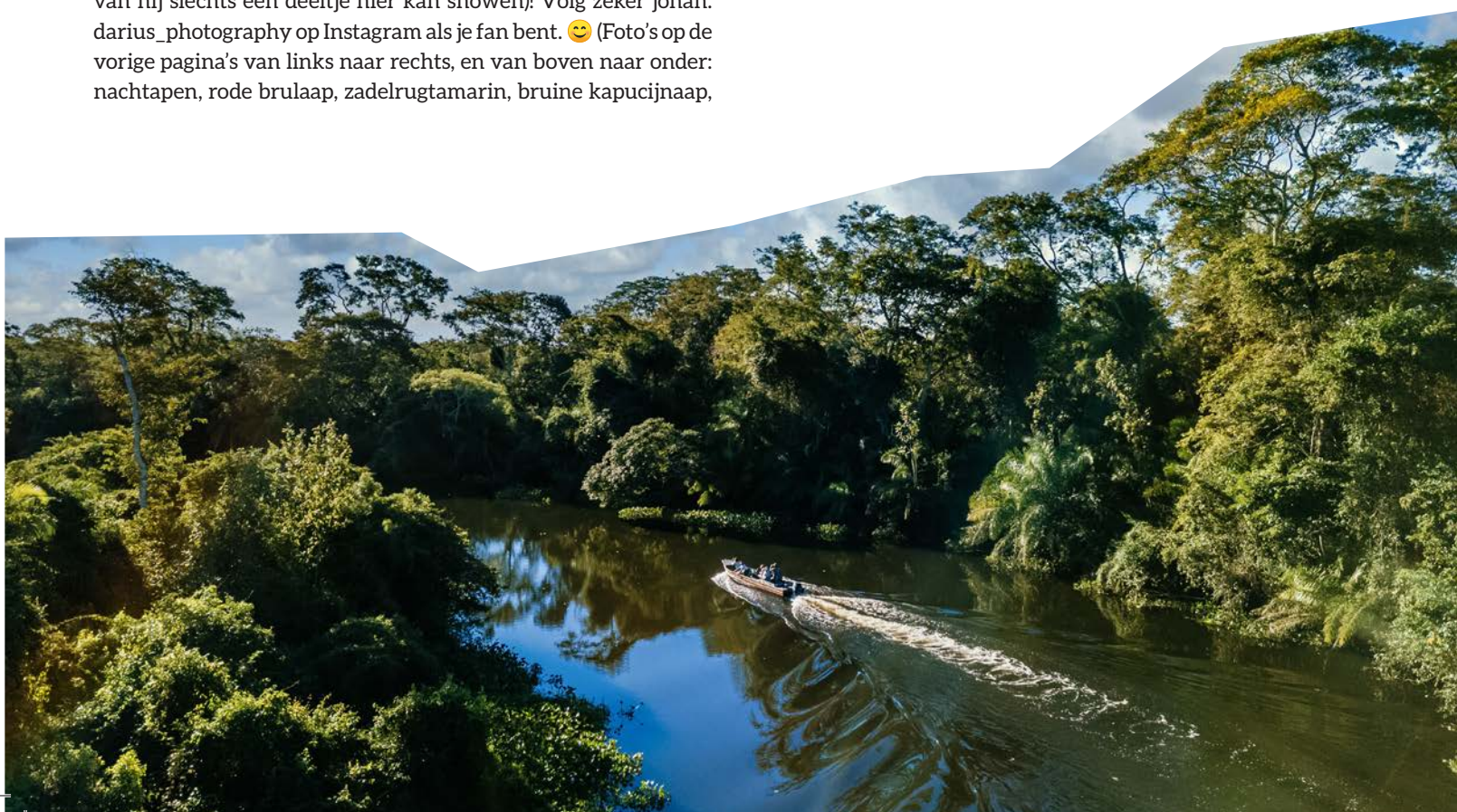
reuzenotter, de lanspuntslang *Bothrops bilineatus*, Braziliaanse zwervspin, fluweeltangare, vorkstaartbosninf, de boomkikker *Osteocephalus taurinus*, wax-tailed planthopper, rups van een mot uit de familie Megalopygidae, ocelot, zwartgezichtslinger-aap, grijze springaap, Boliviaans doodshoofdaapje, leaf insect, uilvinder, langneusvleermuis.)

HET AMAZONEWOUT BRANDT

Om dit artikel af te sluiten, heb ik het graag nog even over de bosbranden die in heel Zuid-Amerika woeden (of gewoed hebben) en grote verwoestingen met verregaande gevolgen voor onze ganse wereld met zich meebrengen. Zelf werd ik ook geconfronteerd met de bosbranden tijdens mijn maand in Tambopata, gelukkig niet omdat het regenwoud waar ik zat aan het branden was – want dat is beschermd – maar wel omdat ik bij zonsondergang en -opgang de zon slecht of niet kon zien, gehuld achter een rookgordijn van naburige branden. Ik vind het frappant dat de bosbranden in Zuid-Amerika nauwelijks in ons nieuws komen; het is zelfs moeilijk om met Nederlandse zoektermen iets van info te vinden op het internet. Internationaal gezien is er wel wat meer aandacht voor en kon ik enkele onthutsende cijfers vinden. Hier dieper op ingaan, zou mij te ver brengen, maar ik wil toch even volgende cijfers meegeven: volgens Wikipedia is dit jaar ongeveer 85 miljoen hectare bos afgebrand – ter vergelijking: dat is bijna 90 keer de grootte van België – en zijn er meer dan 300 000 zogenaamde hotspots van deze branden. De enorme schaal waarop het Amazonewoud in de vlammen opgaat, is dus echt wel verontrustend.

Heb je na het lezen van dit artikel vragen over de inhoud ervan of over vrijwilliger zijn in het Tambopata Research Center, contacteer me dan gerust via karel.de.witte@jnm.be.

Mocht je je afvragen waarom deze kleurrijke vogel zo immens populair is, neem dan een kijkje naar de prachtige foto's van Jonah en je zal snel begrijpen waarom! Jonah was net als ik vrijwilliger in TRC en is ook een uitstekende fotograaf. Hij heeft speciaal voor de Euglena een collage gemaakt, waarop uiteraard de ara te zien is (meer specifiek de geelvleugelara), maar ook tal van andere magnifieke dieren die je kan zien in Tambopata (waarvan hij slechts een deeltje hier kan showen)! Volg zeker [jonah.darius_photography](#) op Instagram als je fan bent. 😊 (Foto's op de vorige pagina's van links naar rechts, en van boven naar onder: nachtapen, rode brulaap, zadelrugtamarin, bruine kapucijnaap,

FLORA BELGICA: GASPELDOORN

DOOR Raf Vanisterbecq

Ons land telt honderden plantensoorten. Sommige herkent iedereen, andere zijn net heel moeilijk te determineren. Sommige worden tientallen meters hoog, andere vind je pas als je op handen en knieën de bodem afspeurt. Sommige zijn heel algemeen, andere zijn net heel zeldzaam. Maar over al deze soorten valt een bijzonder verhaal te vertellen. Planten zijn ontzettend veelzijdig, interessant én belangrijk. Ze vormen de basis van onze terrestrische ecosystemen, vertellen vanalles over het abiotische milieu en voeden de mensheid. Toch weten de meeste mensen, ook JNM'ers, weinig over onze inheemse planten. Om daar iets aan te doen, vertelt Raf elke drie maanden over een bekende of minder bekende plantensoort die jouw aandacht verdient. In deze eerste aflevering: de gaspeldoorn (*Ulex europaeus*).

Aan de rand van een heideveld bij Overpelt staan een paar struiken uitbundig te bloeien. De bloemen zijn opvallend en liefelijk lichtgeel. Wanneer ik dichterbij kom, wordt echter ook het vijandelijke karakter van deze planten duidelijk: ze staan vol met scherpe stekels.

Het gaat hier om de gaspeldoorn. Samen met brem, stekelbrem, pijlbrem, verfbrem, kruipbrem en Duitse brem reken ik hem tot de 'bremmen', een groep die wetenschappelijk misschien niet honderd procent samen hoort, maar voor de veldbioloog wel gemakkelijk te herkennen is. Het zijn allemaal houtige planten – struiken of dwergstruiken dus – met groene jonge stengels, gele vlinderbloemen en harde, ietwat leerachtige bladeren. Dat de gaspeldoorn niet 'brem', maar 'doorn' heet, slaat op zijn prikkelende aard. Niet alleen dragen de takken doorns, de bladeren zijn ook nog eens stekelvormig.

Ook in hun habitat zijn de bremsoorten gelijkaardig. Ze zijn typisch voor heideterreinen en ook wel schrale graslanden. Daar is de gaspeldoorn geen uitzondering in. Binnen het Vlaams Gewest komt hij dan ook vooral voor in de Kempen en in de streek rond Brugge, onze belangrijkste heidestroken. Ook inwoners van de Vlaamse en Brabantse Ardennen kunnen 'm wel eens tegenkomen. In die streken staat hij met name hoog op de plateaus, waar Tertiaire zandlagen de Pleistocene löss onderbreken en aan de oppervlakte komen.

Het is april en we zijn hier op excursie met de Natuurstudie-werkgroep. Dat de gaspeldoorns op dit moment in bloei staan, is niet eens zo vroeg. De gaspeldoorn staat bekend als een van onze vroegst bloeiende plantensoorten. Mijn eerste bewuste kennismaking met de soort was in de maand februari, op een kapvlakte in de Vlaamse Ardennen, en ook toen stond de plant al fier te bloeien.

De Limburgse plantenkenner die ons op onze wandeling vergezelt, wijst op de bijzondere geur van de bloemen. Ik breng een bloem naar mijn neus en snuif. Onmiskenbaar kokosgeur! Ik sta versteld: deze bloemen ruiken bijna meer naar kokos dan kokosnoten zelf!

De andere jeugdbonders die mee zijn op de excursie zijn het met me eens. Ik ben onder de indruk, maar tegelijk maakt het me een beetje droef. Hoe erg zijn we van de natuur vervreemd als we

bij het ruiken aan een inheemse plantensoort verstandeloos staan, en de geur linken aan de vrucht van een plantensoort die vele duizenden kilometers hiervandaan groeit, en ons bereikt in de vorm van snoeprepen en gebakjes? Waarom ruiken we niet aan een snoepreep en zeggen we dan: "Hé, wat ruikt dit naar een gaspeldoorn!"

Die dag voel ik me, ook als JNM'er, verder verwijderd van de natuur dan ooit. Hoe kan het toch dat we zo weinig weten over de planten om ons heen? Ik neem me voor om me toch wat vertrouwd te proberen maken met onze wilde flora, en ook iets te doen zodat andere mensen er meer mee in aanraking komen. Misschien kan een column in de Euglena daar wel bij helpen, bedenk ik me, en we fietsen weg.

NATUUR VAN FLANK TOT FLANK

VERLEDEN, HEDEN EN TOEKOMST VAN NATUUR-BEHOUD IN DE VALLEI VAN DE ZWARTE BEEK

DOOR Raf Vanisterbecq

“Dit veen is type H6.” “Ik zou zelfs zeggen H7. Vrij gedegradieerd dus.”

Cyr Mestdagh en Prof. Dr. Rudy van Diggelen staan in een uitgestrekt beekvalleilandschap. Zonet staken ze een boor een meter in de grond om een staal te nemen van het veenpakket – op sommige plaatsen meer dan zes meter dik – waar we op lopen. Cyr sluit een stukje veen in zijn vuist en knijpt. Aan de hoeveelheid water en blubber die tussen zijn vingers naar buiten stromen, kennen ze het veen een classificatie toe op de schaal van von Post. Hoe hoger het cijfer, hoe meer aarde er in het veen zit en hoe minder goed de plantenresten herkenbaar zijn, m.a.w. hoe meer gedegradieerd het veen is.

De boor gaat wat dieper het veenpakket in. “Dit ziet er al iets beter uit: H5 of H6. Maar ook nog steeds vrij gedegradieerd.”

We zijn in de Vallei van de Zwarte Beek, binnen het Vlaams Gewest dé referentie voor een relatief onaangetaste laaglandbeekvallei. Het gebied is vooral bekend voor de grote oppervlakten laagveen. De term veen slaat zowel op de grondsoort bestaande uit onvolledig verteerd organisch materiaal afkomstig van afgestorven plantendelen die accumuleren onder water (dus in zuurstofarme omstandigheden), als op de moerassige vegetatie waarin deze grondsoort ontstaat. “Een veen”, verwoordt van Diggelen het trefend, “is iets waar geen boot over kan varen, maar waar je ook geen koe over kan sturen.”

Een veenpakket ontwikkelt zich niet van gisteren op vandaag. De veenlaag waar

we op staan, is zo’n vijfduizend jaar oud. “Dat kan je op twee manieren verklaren”, stelt Cyr. “Ofwel was de vallei vanaf vijf millennia geleden zodanig met veen opgevuld dat opbouw en afbraak elkaar sindsdien in evenwicht hebben gehouden. Ofwel zijn we vijfduizend jaar aan veen kwijt.” Van Diggelen, ‘veenprofessor’ aan de Universiteit Antwerpen, knikt instemmend bij die laatste optie. De voorbije decennia is er dan ook veel veen uit onze streken verdwenen. Drainage ten behoeve van landbouw is de grootste boosdoener: het verlaagt de grondwater-tafel fors, waardoor eeuwenoude lagen veen uitdrogen en afbreken, de atmosfeer in. Het is echter in beperkte mate mogelijk om veenpakketten te herstellen. En net daarom zijn we hier.

VEEN ALS SUPERSPONS

Cyr is kersvers oude sok, maar heeft beslist genoeg om handen. Hij is lokaal projectcoördinator van twee internationale veenherstelprojecten. En veenherstel is hot. Zo worden venen vaak genoemd in de onlangs goedgekeurde natuurherstelwet.

“Het is Europa in de eerste plaats niet te doen om alle leuke planten en beestjes”, legt van Diggelen uit. “Wel om de ecosystemendiensten¹.” Met name de rol die venen kunnen spelen in het verhaal klimaatverandering heeft hun herstel hoog op de politieke agenda gezet. Niet alleen zijn venen reservoirs die koolstof opslaan (maar vrijgeven wanneer ze worden drooggelegd), ook hebben ze een waterbergend vermogen. Met meer intense buien in het vooruitzicht kunnen venen dus wel eens een belangrijke rol spelen om overstromingen tegen te gaan.

“Onderzoekers”, zo duidt van Diggelen, “hebben gemerkt dat het veenoppervlak neerslag volgt: bij regen zwelt het veen, in droge periodes krimpt het veen. Op die manier blijft het water altijd twee à drie centimeter onder de plantenwortels.” Men noemt dit proces veenoscillatie, en het interessante eraan is dat het veen water heel geleidelijk aan loslaat. Deze ‘sponswerking’ heeft dus een bufferend effect tegen wateroverlast door plotse hevige regenval.

Van Diggelen gaat verder: “Nu rest de vraag nog of deze ‘veenademhaling’ een algemeen proces is. Het lijkt erop dat het waterbergend vermogen van een veen voornamelijk bepaald wordt door de elasticiteit, die dan weer bepaald wordt door de veensoort en de mate van degradatie.”

Hij vertelt dat er in onze streken, ingedeeld naar het type plantenmateriaal waaruit het bestaat, grofweg drie soorten veen bestaan: mosveen, rietveen en elzenbroekveen. Vooral mosveen heeft een grote waterbergende capaciteit, maar bij ons zijn er geen grote oppervlaktes mosveen meer over. Boringen tonen echter aan dat er onderaan in de veenpakketten van de Vallei van de Zwarte Beek wel veel mosveen voorkomt. Ooit heeft mosveen hier dus grote oppervlaktes bedekt, maar later is dit vervangen door een minder elastisch type veen, meestal elzenbroekbos.

We moeten in het Vlaams Gewest dus alle veenbodems die nog elasticiteit bezitten beschermen, poneert de professor, en opnieuw vernatten tot aan het maaiveld. Het paradoxale is dus dat vernatting essentieel is voor waterberging. Het zorgt ervoor

dat veen zich kan herstellen, en nieuwe veengroei betekent een hernieuwde sponswerking.

DE PIONIERS VAN DE ZWARTE BEEK

Met zijn veenherstelprojecten schaaft Cyr zich in de lange traditie van natuurbehoud in de Vallei, dat dikwijls pionierswerk was. Het is een plek waar vele nieuwe technieken voor het eerst zijn uitgetoetst (tot het ontwikkelen van eigen machines om te maaien op het veen toe) en waar ook onderzoek een belangrijke rol heeft gespeeld. En: ook JNM heeft er een niet te onderschatten bijdrage aan geleverd.

Al zo’n halve eeuw is men actief bezig met natuurbehoud in de Vallei van de Zwarte Beek. Een van de voortrekkers was en is nog steeds Willy Vanlook. Nadat in 1971 de eerste rapportjes over de vegetatie van het gebied en het aangrenzende mili-

taire domein waren verschenen, schreef hij een brief naar het gemeentebestuur van Beringen om te pleiten tegen de geplande normalisering (rechttrekking) en uitdieping van de Zwarte Beek. “Op het voorlopige gewestplan”, herinnert hij zich, “was een nieuwe snelweg ingetekend dwars door de vallei. Er zou worden ingezet op verblijfsrecreatie, met een camping, vakantiewoningen, sportterreinen en waterplassen voor waterrecreatie. Daarnaast was er een ruime zone afgebakend voor ruilverkaveling.”

Vanlook en zijn medestanders bleven niet bij de pakken zitten en zetten volop in op sensibilisering van het publiek en een petitie, maar ook een rapport waarmee ze de waarde van de vallei wilden aantonen. Al snel kregen ze bijstand van tientallen wetenschappers uit de hele Benelux. Bodemkundig onderzoek leverde extra argumenten aan voor het behoud van het gebied door aan te tonen dat het voor landbouw allerm minst geschikt was. Dit alles leidde ertoe dat de voorstellen van de lokale natuurbeschermers werden aanvaard: de meeste oorspronkelijke plannen werden geschrapt.

Dit betekende het startschot voor het actieve natuurbeheer in het gebied. In 1979 kocht de voorloper van Natuurpunt Beringen de eerste perceeltjes aan. Bovendien wisten ze Defensie,

¹ Ecosystemendiensten die de natuur direct of indirect aan de samenleving geeft, zoals voedselproductie, bestuiving, waterzuivering, bescherming tegen extreme weeromstandigheden enz.

eigenaar van zo'n vijfduizend hectare relatief ongeschonden natuur deels in, deels aangrenzend aan de Vallei van de Zwarte Beek, te overtuigen om de ontwatering op hun waardevolle terreinen² stop te zetten. Tot slot begonnen ze zelf ook het water terug op te stuwen om verdroging tegen te gaan.

Dit leidde snel tot positieve resultaten, met als gevolg dat het gebied in 1987 maar liefst 8,5 miljoen Belgische frank aan Europese subsidies kreeg toegewezen voor verder herstel, in die tijd voor België een ongezien gegeven. Intussen hadden tal van universiteiten interesse gekregen om onderzoek te doen in het gebied. Belangrijk was vooral een onderzoek van de Rijksuniversiteit Groningen en de Landbouwniversiteit Wageningen, in samenwerking met de voorloper van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO), dat voorschreef dat om verdrogings schade weg te werken de Oude Beek – in feite een veredeld afwateringskanaal – gedempt moest worden, de beekbodem opgehoogd.

Daarop begonnen de pioniers van het beheer in 1991 het veen terug in de Oude Beek te gooien, volledig onvergund. Dit leidde tot zulke spectaculaire resultaten dat hier later een vervolgproject aan werd gebreid. Op die manier werden stukken veenvegetaties, voornamelijk elzenbroekbos en kleine zeggenvegetaties, hersteld.

Dit herstel was nog op kleine schaal, maar het gaf de aanleiding tot een groter actieplan met een totaalvisie voor het beekdallandschap. Dwingender werd het toen in 1993 een evaluatie van de Europees beschermde Vogelrichtlijngebieden in Limburg aantoonde dat de vogelstand in de vallei achteruit was gegaan en in 1994 een Europese evaluatie leidde tot een ingebrekestelling van de verantwoordelijke overheid. Europa oordeelde dat de maatregelen die de Vlaamse overheid op papier had genomen om de natuur in de vallei te beschermen onvoldoende werden gehandhaafd (doet dit een belletje rinkelen?) en dwong maatregelen af. Dit

gaf het finale startschot voor gewestplanwijzigingen, een ecologische gebiedsvisie en een LIFE-project³ op het militair domein, en een grootschalig natuurinrichtingsproject dat tot vandaag de dag doorwerkt. De Vallei van de Zwarte Beek was niet langer enkel het terrein van vrijwilligers met zeis en draagberrie. In 2010 gingen de werken van het natuurinrichtingsproject van start en sindsdien zijn kranen en andere zware machines geen uitzonderlijk zicht in het natuurgebied. Monotone naaldbossen werden gekapt om er terug heide en landduinen te laten ontwikkelen, bodemlagen werden afgeschraapt om kleine zeggenvegetaties en heischraal grasland opnieuw kansen te geven, meanders werden hersteld en de grondwatertafel werd verhoogd. Dit alles heeft ertoe geleid dat er nu weer een open, min of meer aaneengesloten beekdallandschap van enkele honderden hectares aanwezig is: een unieke referentiesituatie voor onze contreien.

MEST, EEN TIKKENDE TIJDBOM

Dit verliep allemaal niet zonder de nodige tegenslagen. In 2003 verwoestte de watering⁴ landschap en waterhuishouding door compleet onaangekondigd nieuwe afwateringskanalen uit te graven, zelfs op het terrein van Natuurpunt. O.b.v. een uitvoerig rapport werd de watering aangeklaagd en veroordeeld, maar dergelijk grote schade is niet van de ene dag op de andere ongedaan te maken. Dat geldt al zeker voor de nitraat- en fosfaatresiduen die in het brongebied nog in de bodem liggen. Daar werd, hoewel het is opgenomen in de Speciale Beschermingszone⁵, decennialang aan intensieve landbouw en mestverwerking gedaan. Een incident met een mestvergister in 2013 was nodig vooraleer de vergunning voor mestverwerking werd ingetrokken en de landbouwers werden veroordeeld, na dertig jaar juridische strijd. “Een tikkende tijdbom”, noemt Piet De Becker, ecohydroloog⁶ bij het INBO, het. “Volgehouden aandacht voor de waterkwaliteit

in de vallei is zeer belangrijk. We mogen de problematiek van de vermesting van het grondgebied niet uit de weg gaan. De gronden móeten gesaneerd worden, anders hebben we nog decennia problemen.” Als de grote mesthoeveelheden immers in het grondwater terecht komen, zullen ze later opduiken in het natuurgebied zelf, en dan zijn de waardevolle vegetaties opnieuw naar de vaantjes.

En deze tikkende mestbom is niet de enige omgevingsproblematiek waar de vallei onder te lijden heeft. “Het incident met de vergister was een wake-up call om de milieudrukken waar het brongebied van de Zwarte Beek mee te maken krijgt te onderzoeken”, vertelt Katia Nagels van het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB). “We concludeerden dat er te veel fosfaat in de bodem zit. In het grondwater zit er niet zo veel, maar wel te veel nitraat. De bemesting moet hier verlaagd worden op alle percelen, dat is cruciaal.”

Niet alleen in het brongebied heeft intensieve landbouw een grote invloed op de vallei. “In de zone van het natuurinrichtingsproject hebben we te kampen met te lage grondwaterstanden”, gaat Nagels verder. “Het grondwater moet hier zeker 40 centimeter hoger. Ook moet de recreatieve druk aan de Winterbeek in betere banen geleid worden en hebben we aan de Stalse Molen te maken met bodemverzakkingen door de vroegere mijnbouw, waardoor de beken te diep liggen.”

2 Aan de Zwarte Beek ligt het Kamp van Beverlo, een enorm militair domein. Het omvat een van onze grootste heideterreinen, waar ook de Limburgse wolvenroedel thuis is.

3 Een LIFE-project is een natuurherstelproject dat gefinancierd wordt door het LIFE-fonds van de Europese Commissie.

4 Een watering is een instantie die verantwoordelijk is voor de afwatering van een bepaalde zone, zodat de waterhuishouding er optimaal is om aan landbouw te doen. Hiervoor graven en onderhouden ze allerlei grachten en kanalen.

5 Speciale Beschermingszones zijn zones die lidstaten aanduiden als Europees beschermd natuurgebied volgens de Vogel- of Habitatrichtlijn. De lidstaat is kwesie is dan verplicht om de nodige maatregelen te nemen om de natuur binnen deze zones in goede staat te houden.

6 Ecohydrologie is de studie van de samenhang tussen ecosysteem en (grond)water, m.a.w., hoe een ecosysteem wordt beïnvloed door water.

BIODIVERSITEITS- HOTSPOT

Er zijn m.a.w. nog vele uitdagingen om mee aan de slag te gaan willen we de natuur in de Vallei van de Zwarte Beek veiligstellen. Maar het is het waard. De vallei is immers een echte biodiversiteitshotspot binnen het Vlaams Gewest en herbergt tal van belangrijke soorten. Een recent onderzoek van Natuurpunt Studie staat dat. Ze deden o.b.v. data op Waarnemingen.be een zgn. 'quick scan' van de biodiversiteit binnen het visiegebied van het natuurbeheerplan (dat 4262 hectare beslaat). "27% daarvan is aangeduid als Europese Habitat of Regionaal Belangrijke Biotoop. In totaal telt dat op tot 60 verschillende habitattypes, waarvan droge, psammofiele⁷ en vochtige heide, en dotterbloemgraslanden de grootste oppervlaktes beslaan", vertelt Johan Van Den Bosch, voorzitter van Natuurpunt Hechtel-Eksel. De Vallei van de Zwarte Beek is dus veel meer dan alleen maar veen.

Van Den Bosch licht de methodiek en resultaten van het onderzoek verder aan ons toe: "Over een periode van 16 jaar waren er 218 783 waarnemingen van in totaal bijna 5000 soorten. Met de 18 soortgroepen waarvan er een voldoende hoge onderzoeksgraad was bereikt – dat betekent dat de verhouding tussen het aantal waarnemingen en het aantal waargenomen soorten hoog ligt –, gingen de onderzoekers verder. Als ze dan controleerden

welke proportie van de soorten waargenomen in het Vlaams Gewest ook in het visiegebied zijn waargenomen, constateerden ze dat de soortenrijkdom voor 10 van de 18 soortgroepen zeer hoog is in de vallei. Van libellen bv. is maar liefst 80% van de 'Vlaamse' soorten ook in het onderzoeksgebied gezien."

Dat zijn mooie aantallen, maar cijfers alleen zeggen nog niets over kwaliteit. De Vallei van de Zwarte Beek scoort echter ook zeer goed wat 'beheerrelevante' soorten betreft. Van Den Bosch toont ons een grafiek die per Europees habitatype weergeeft welke proportie van de habitattypische soorten aan de Zwarte Beek voorkomt. Voor soorten van habitats als eikenbossen op zure bodem, droge en natte heide en graslanden op landduinen blijkt de vallei een echt bolwerk te zijn.

Voorts komen er 296 Rode Lijstsoorten voor, weet hij ons te vertellen, waarvan 77 wat Natuurpunt 'verantwoordelijkheidssoorten' noemt. Dat zijn soorten waarvan minstens een kwart van de gekende hectarehokken voor deze soort in het Vlaams Gewest in Natuurpuntgebied ligt. Anders verwoord, Natuurpunt heeft een bijzondere verantwoordelijkheid voor deze soorten omdat ze een groot deel van hun leefgebied in het Vlaams Gewest beheren.

En als we dan ook nog kijken naar Europees beschermde soorten, dan tellen de onderzoekers 41 soorten van de Vogelrichtlijn, 4 soorten van Bijlage II⁸ van de Habitatrichtlijn en 17 soorten van Bijlage IV⁹.

CONCLUSIE

Kortom, de Vallei van de Zwarte Beek is een uniek gebied, qua landschap én qua biodiversiteit. De venen die er liggen, zijn ontzettend belangrijk voor waterberging, maar de vallei is meer dan veen alleen. De grote diversiteit aan habitattypes is de sleutel tot de naar onze normen zo hoge biodiversiteit, en de schaal van het gebied, dat van valleiflank tot valleiflank nog uitzonderlijk aaneengesloten en intact is, is wat het zo uniek maakt. Dat is alleen maar mogelijk dankzij de inzet van een hele reeks mensen en instanties, zoals in dit artikel wel duidelijk is geworden. Alles begon met een groep vrijwilligers die ten strijde trokken tegen wilde plannen om het gebied te ontwikkelen. Dankzij het pionierswerk van hen en de vele partners die er later bijkwamen, kunnen we nu genieten van dit uitzonderlijke natuurgebied, al is het gevaar verre van geweken. Waakzaamheid en volgehouden inspanningen zullen nodig zijn om de natuur verder te doen floreren aan de Zwarte Beek van bron tot monding. Dit verhaal is dus nog verre van geschreven. En dat is maar goed ook.

- 7 Psammofiele heide is heide die zich ontwikkelt op landduinen, waar er niet echt een ontwikkelde bodem aanwezig is. Het is een lage, open vegetatie met een belangrijk aandeel aan eenjarige plantensoorten.
- 8 Lidstaten zijn verplicht om maatregelen te treffen opdat de populaties soorten op deze annex duurzaam blijven bestaan. Ze dienen dan ook mee als basis voor het afbakenen van Speciale Beschermingszones.
- 9 De soorten op deze bijlage zijn nog strikter beschermd, zowel binnen als buiten Speciale Beschermingszones.

Alle foto's van Mauro Impens

CASSEN BROEK

Wadde, Cassenbroek? Klinkt dat je onbekend in de oren? Wel dan ben je hier op de juiste pagina aanbeland! Misschien heb je het in de verte ooit al eens iets horen waaien over het beroemde (beruchte) Cassenbroekkamp. Ik kan je alvast vertellen dat Cassenbroek niet zomaar een kamp is, het is eigenlijk in eerste instantie de naam van een gebiedje langs de meander van de Dijle in de deelgemeente Rijmenam, ergens in Mechelen. Het gebiedje bevat onder andere een zeer uniek stukje trilveen, een van de enige in heel Europa! Ja hoor, trilveen, je leest het goed. Als je erop gaat staan is het net een groot waterbed. Het bestaat dan ook uit een dunne bodem met heel wat water onder. Tijdens dit kamp werken we op en rond het trilveen. We maaien onder andere de pitrus die over het hele gebied verspreid staat. Voor dit kamp mag je niet bang zijn om nat en vuil te worden (al kan dat water ook wel al eens verfrissend zijn als het heet is). Natuurlijk is er ook tijd voor een plonsje en een vuurtje.

DOOR Jorinde Calcoen

Dit jaar waren er veel nieuwe en vooral jonge gezichten te zien op Cassenbroek. Dat is goed, want dit kamp heeft wel wat hernieuwde én jonge energie nodig. De eerste werkdag gingen we eerst eens kijken naar het gelijknamige gebied. We fietsten hier naartoe met twee bakfietsen volgeladen met materiaal: niet zo handig. Het zijn ook die die we moeten gebruiken om water te halen, maar bon, dat is al een verhaal op zich.

Toen we bij Cassenbroek aankwamen, bleek dit helemaal onder water te staan. Hier zouden we dus jammer genoeg niet op kunnen werken. We gingen dan maar naar een ander gebiedje waar er ook dringend gemaaid moest worden. Hier leerden veel JNM'ers maaien. Af en toe zakten we eens door het veen. Boompjes trekken, dat was ook een van de taken (zie vorige Euglena).

Na het werk redden we een klein vogeltje, gingen we naar de Nekker om ons te verfrissen en speelden we nog een potje frisbee. In de avond was er vaak een prachtige zonsondergang te zien of zaten we rond het kampvuur en zongen we onder andere liedjes uit het barbertje, blaasden we op flesjes om dan uiteindelijk broeder Jacob te kunnen blazen, of werd er nog een beetje gezellig gepraat.

Na twee dagen verhuisden we naar de Mispeldonk: met het water die op Cassenbroek stond, zouden we daar toch niet op gewerkt kunnen hebben. Hier gingen we verder met verschillende soorten boompjes trekken, van berken tot eiken. De Mispeldonk is een gebied waar er oorspronkelijk heide groeide. Door alle bomen weg te halen, proberen we de heide te herstellen. Ik moet wel zeggen dat dit aardig aan het lukken is. We gingen ook aan de slag met het maaien van de vele bramen (die wel heel lekkere braambessen hadden) en we kregen ook nog een rondleiding van Joost en Diane, twee Natuurpunters van Bonheiden-Rijmenam.

©Jorinde Calcoen

Zo, dit is een korte samenvatting van hoe het kamp Cassenbroek afgelopen zomer is gelopen. Ik ben zeker en vast een paar cruciale extraatjes vergeten. Als je die nog te weten wil komen, spreek zeker iemand aan die bekend is met dit kamp. Ik hoop dat je geboeid bent om de volgende editie mee te gaan! Hopelijk tot dan!

©Marie Clays

Op donderdag is er altijd Parkpop in Mechelen. We gooiden onze beentjes los en lieten onze stembanden trillen. Op zaterdag probeerden we of rijstwafels als aansteekblokje konden dienen (zie artikel over rijstwafels in de MagazINI) en was het oudesokkendag. Hier werden de nieuwe oude sokken dan ook tot oude sokken gedoopt. Tijl had weer eens een bak bier verstoppt. De rest van de Bonte avond werd er rustig gepraat en gezongen en speelde Marie voor kapster.

©Viktor Depoortere

KLIMAAT- VERANDERINGS- ARCHEOLOGIE

DOOR *Erinn Laget*

Wat als de sleutel tot onze toekomst diep in ons verleden ligt? Nee, dit is niet de openingszin van een sciencefictionfilm, maar die van een artikel over klimaatveranderingsarcheologie! In dit artikel wil ik graag met jullie delen hoe archeologie ons niet alleen kan helpen begrijpen waar we vandaan komen, maar ook hoe we beter kunnen omgaan met de uitdagingen van klimaatverandering.

WAT IS KLIMAAT- VERANDERINGS- ARCHEOLOGIE?

Archeologie kan je samenvatten als de studie van de menselijke geschiedenis en prehistorie door middel van opgravingen en analyse van fysieke overblijfselen zoals bijvoorbeeld potscherven, muren, juwelen etc. Klimaatveranderingarcheologie onderzoekt hoe vroegere beschavingen omgingen met klimaatveranderingen.

kunnen archeologen reconstrueren hoe gemeenschappen in het verleden reageerden op veranderende temperaturen, neerslagpatronen en andere milieuitdagingen. Deze lessen bieden waardevolle inzichten voor onze huidige situatie en kunnen ons helpen begrijpen hoe we zelf veerkrachtiger kunnen worden.

ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK EN KLIMAAT

Archeologie is al sinds het einde van de negentiende eeuw verbonden met klimaatonderzoek. Archeologen ontdekten toen in Zwitserland en Scandinavië dat planten- en dierenresten konden helpen om de klimatologische context van prehistorische culturen te reconstrueren. In de loop van de twintigste eeuw werd de relatie tussen mens en klimaat steeds vaker het onderwerp van archeologisch onderzoek. Men begon in te zien dat klimaat een belangrijke rol speelt in de ontwikkeling van samenlevingen, en archeologische gegevens gaven inzichten in hoe klimaatveranderingen destijds de landbouwproductie, levensstijl en zelfs migratiepatronen beïnvloedden.

In tijden van klimaatcrisis kunnen we veel leren van het verleden. Door opgraven overblijfselen zoals planten, dieren en voorwerpen te bestuderen,

Archeologisch onderzoek laat zien dat mens en natuur altijd een verweven netwerk hebben gevormd, zoals wordt benadrukt in veel niet-westerse perspectieven,

waar de mens geen heerschappij heeft over de natuur, maar er juist deel van uitmaakt. Dit impliceert dat mensen in het verleden geen andere keuze hadden dan hun manier van leven aan te passen wanneer hun klimaat veranderde. Het zijn deze aanpassingen die ons vandaag kunnen inspireren om strategieën te ontwikkelen voor een duurzame, leefbare samenleving waarin de natuur als kracht of bondgenoot wordt gezien.

BIJDRAGE VAN DE ARCHEOLOGIE AAN HET KLIMAATVERANDERINGS-DEBAT

HET VERLEDEN ALS LABORATORIUM

De grote waarde van archeologisch onderzoek ligt in het vermogen om strategieën voor duurzaam landschapsbeheer en aanpassingen aan klimaatveranderingen uit het verleden bloot te leggen. Archeologen zien dat klimaatveranderingen er altijd al zijn geweest, maar niet overal hetzelfde effect hebben gehad. Terwijl sommige gemeenschappen zich succesvol aanpasten door waterbeheer of veranderingen in landbouw, ondergingen andere gemeenschappen grotere sociale of economische ontwrichtingen. In die zin is het verleden ons 'laboratorium' in een tijd waarin we dringend nieuwe maatregelen nodig hebben, maar waarvoor experimenten tijd zouden vergen die we niet meer hebben. Het verleden kan dus proactief zijn: gegevens over de interactie tussen mensen en het milieu kunnen bijdragen aan het ontwikkelen van voorspellende modellen en theorieën. Ze geven ook informatie voor het bedenken van strategieën voor duurzaam beheer van door mensen gevormde landschappen in de toekomst.

Een voorbeeld van hoe archeologisch onderzoek ons kan helpen met oplossingen voor de toekomst is de studie van Prof. Robert Van de Noort, die zich richtte op aanpassingen aan de stijging van het waterniveau van kustgemeenschappen aan de Noordzee, in de Sundarbans en in Florida. Hij bestudeerde het verschil tussen populaties die zich aanpasten aan de stijging door hun nederzettingen op (schelpen)heuvels of terpen te plaatsen en de populaties die weerstand boden door langgerekte dijken en dammen te bouwen. Een deel van het onderzoek is samengevat in de volgende tabel.

Zich aanpassen aan de stijgende zeespiegel: Verhoogde terpen/ (schelpen)heuvels	Weerstand bieden tegen de stijgende zeespiegel: Langgerekte dijken/ dammen bouwen
Natuurlijke sedimentatieprocessen zetten voort → land stijgt met zeeniveau	Verstoren van natuurlijke sedimentatieprocessen → land stijgt niet mee met zeeniveau
Verhoogd risico op catastrofale overstromingen	Verhoogd risico op catastrofale overstromingen
Behoud van de biodiversiteit van de dynamische kust	Biodiversiteit van de kust wordt zwaar aangetast
Behoud van landbouwpraktijken (inclusief gebruik van kwelders)	Mogelijkheid om akkerbouw uit te breiden op de korte-middellange termijn - maar problemen op de lange termijn
Behoud van de vispraktijken	Verminderde vispopulatie

GROEPSIDENTITEIT EN VEERKRACHT

Voor klimaatgevoelige gemeenschappen, zoals volkeren in het Noordpoolgebied, betekent het verlies van archeologisch erfgoed niet alleen een wetenschappelijk verlies, maar ook een aantasting van hun culturele identiteit, die hen verbindt met hun land en geschiedenis. Door hen inzicht te bieden in hoe eerdere generaties met klimaatcrises omgingen, helpt archeologie deze gemeenschappen zich beter voor te bereiden op huidige en toekomstige uitdagingen. Interacties met en verhalen over het verleden bieden niet alleen inzicht in de dynamiek en veranderingen van toen, maar vergroten ook de waardering voor de ervaringen en vindingrijkheid van hun voorouders. Zo kan archeologie bijdragen aan het versterken van groepsidentiteiten en veerkracht, vooral wanneer het met de gemeenschappen zelf wordt beoefend.

PSYCHOLOGISCHE DREMPELS OVERWINNEN

Door kleinschalig en regionaal onderzoek kan archeologie de psychologische afstand tot klimaatverandering verkleinen, vooral in geïndustrialiseerde landen waar de impact minder zichtbaar is. Door klimaatverandering te presenteren als een verhaal van menselijke ervaringen en aanpassingen in een specifieke regio, wordt het tastbaarder en concreter voor de bevolkingen die daar wonen. Of is dit te optimistisch en zijn sommige mensen vastberaden om klimaatverandering te ontkennen?

BEPERKINGEN VAN KLIMAATVERANDERINGSARCHEOLOGIE

Hoewel klimaatveranderingsarcheologie veelbelovend is, heeft het ook haar beperkingen. Ten eerste is het belangrijk om onderscheid te maken tussen natuurlijke klimaatverandering en door de mens veroorzaakte klimaatverandering, en om regionale klimaatgegevens te plaatsen binnen mondiale IPCC-modellen. De snelheid en schaal van moderne klimaatverandering zijn moeilijk te vergelijken met historische voorbeelden.

Daarnaast is het verleden beperkt in wat het ons kan vertellen over de moderne wereld. De bevolkingsgroei van de afgelopen eeuw(en) maakt het bijvoorbeeld duidelijk dat aanpassing zoals vroeger niet vanzelfsprekend is.

Ten slotte is klimaatverandering niet alleen een studieonderwerp binnen de archeologie, maar ook een bedreiging ervan. Het materiële verlies van zowel antropogene als natuurlijke archieven, die getuigen van klimaatgebeurtenissen uit vroegere perioden van de menselijke geschiedenis, is niet alleen alarmerend

voor archeologen en andere natuurwetenschappers, maar heeft ook ernstige gevolgen voor de inheemse gemeenschappen die in deze regio's wonen.

Voorbeeld: door het smelten van de permafrost komt er veel archeologisch organisch materiaal, zoals houten of leren voorwerpen, bloot te liggen. Er zijn echter niet genoeg archeologen en zeker niet voldoende financiële middelen beschikbaar om al deze belangrijke artefacten te verzamelen en te onderzoeken. Zodra ze uit het ijs zijn, vergaan dit soort materialen snel, waardoor we nooit meer van hun bestaan zullen weten.

CONCLUSIE

Ik ben zeker niet van mening dat klimaatveranderingsarcheologie dé oplossing biedt voor alle uitdagingen van deze eeuw. Maar ik geloof wel dat het verleden ons kan helpen veerkrachtig te blijven in tijden van onzekerheid. Archeologie leert ons dat het mogelijk is om als samenleving te overleven en aan te passen, zelfs onder zware omstandigheden. De belangrijkste bijdrage van klimaatveranderingsarcheologie aan het moderne debat over klimaatverandering ligt niet alleen in het vinden van oude aanpassingsstrategieën die al eens getest zijn geweest, maar ook in het bieden van inspiratie voor nieuwe, op duurzaamheid gerichte benaderingen.

Archeologie zou niet alleen maar een slachtoffer van klimaatverandering moeten zijn: het kan deel uitmaken van de oplossing.

BRONNEN

- » Britton, K. & Hillerdal, C. (2019) Archaeologies of Climate Change: Perceptions and Prospects
- » Van de Noort, R. (2011) Conceptualising climate change archaeology.
- » Cooper, J. & Sheets, P. (2012) Surviving Sudden Environmental Change : Answers From Archaeology.

DE ONTGINNING DER MENSDOM

Ontginning. Mijnbouw. Industrie. In mijn ogen hebben deze woorden meteen een negatieve connotatie: destructie. In termen van industriële mijnbouw en ontginning gaat het hierbij over het vernielen van ecosystemen, de letterlijke grond om op te bouwen weghalen. We ontginnen massaal grondstoffen, om ze daarna te gebruiken voor nog destructievere apparatuur of vervuilende productie. En dat alles opdat een klein groepje rijke lobbyisten (zo'n 1% van de bevolking) het huidige kapitalistische systeem en de ondertussen onontwijkbare overconsumptie- en wegwerpmaatschappij in stand zou kunnen houden.

Neem nu de smartphone. Daarin zitten zo'n veertig zeldzame mineralen (zoals kobalt en goud). Voor de ontginning hiervan worden bossen gekapt, worden goed functionerende ecosystemen genadeloos vernietigd. Uiteindelijk belanden die stoffen in een bakje dat zo is ontworpen dat het na enkele jaren (soms zelfs minder) móét vervangen worden vanwege een defect. Dat is echter de bedoeling: de firma's moeten winstgevend zijn en goed verkopen, hé! Wat maakt het die kapitalisten uit als Democratische Republiek Congo onleefbaar wordt door de massale ontginning van kobalt of, zoals in Agbogbloshie (Afrika) het geval is, door een elektronica-afvalberg? Winst en kapitaal, voor de rest doen ze alsof hun neus bloedt of starten ze ergens een greenwashingprojectje op ("als je dit koopt, planten we ergens een boom", maar dat is een nog heel ander verhaal).

Echter wil ik het in dit artikel niet over die grootschalige problematiek hebben, niet over hoe planeet aarde door het mensdom wordt ontgonnen, maar over hoe ook de mens zélf ontgonnen wordt. Ik zou het eigenlijk wederkerend kunnen stellen: hoe de mens zichzelf (indirect) aan het ontginnen is.

En dat inderdaad door o.a. de smartphone. (Het wordt tijd dat ik to the point kom ... 😊) Laten we beginnen met de vraag:

WAT IS EEN SMARTPHONE?

De Dikke Van Dale definieert het als volgt: "mobiele telefoon met extra functies, bv. internet en navigatie". De Minder Dikke Acke (ik dus) vult aan: "... wordt gebruikt door het op winstbejag gebaseerde systeem om overconsumptie te stimuleren en mensen te vernietigen." Een smartphone betekent slimme telefoon, ja. Oké, dat is het misschien in een bepaald opzicht wel. Tenminste, de algoritmes erop zijn zéér slim, angstaanjagend slim ontworpen zelfs (kijk maar naar de bijna onbeperkte mogelijkheden van AI). Onder 'smartphone' versta ik alle apparatuur op zakformaat, die hoofdzakelijk gebruikt wordt om te telefoneren en te sms'en, maar daarbovenop een heleboel

DOOR Elewout Acke

andere functies – zoals, inderdaad, internet en navigatie – omvat.

WAAROM ZO NEGATIEF? WAT IS HET PROBLEEM?

Jammer genoeg is er niet één probleem. Eerst en vooral wil ik beamen dat er zeker voordelen aan het concept 'smartphone' verbonden zijn, maar vele daarvan zijn al achterhaald. Wat helaas over de meeste nadelen niet gezegd kan worden.

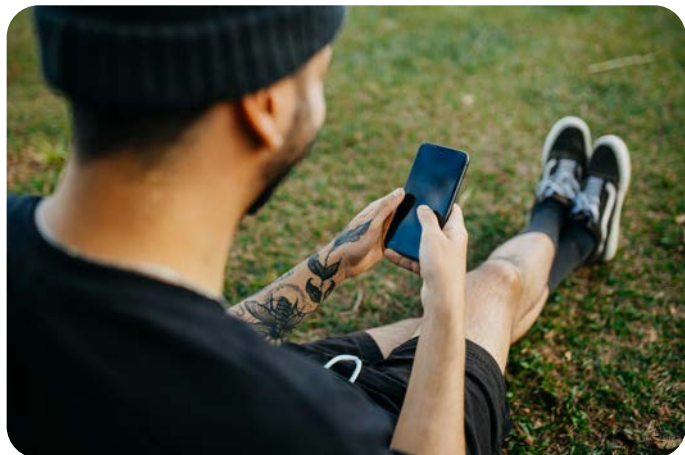
Om te beginnen: de milieu- en natuurschade, zoals hierboven al vermeld. Voor de ontginning van de zeldzame mineralen worden miljoenen hectaren woud ontbost en wordt onoverzichtelijke schade aangericht. Bij de productie zelf worden tonnen CO₂ uitgestoten: sommige bronnen spreken over 16 kg per smartphone, anderen over 70 tot 90 kg. Hoe nieuwer en vernuftiger de telefoon, hoe meer uitstoot. Vervolgens worden de smartphones over de hele wereld verdeeld (via vaak niet-ecologisch transport) en alsof dat nog niet genoeg is, belandt de gemiddelde smartphone binnen de twee jaar op een afvalberg. Crazy, toch?

Om het dan vanuit menslievend perspectief te bekijken: miljoenen mensen werken aan de productie van onze luxe speeltjes in erbarmelijke, soms zelfs

levensgevaarlijke omstandigheden. Ze worden blootgesteld aan toxische stoffen en als kers op de taart krijgen ze een loon waarmee ze nog niet eens in hun voedsel kunnen voorzien (zie Catapa). Ook Amnesty International schrijft hierover: de winning van kobalt en koper in de DRC leidt tot 'ernstige schending van de mensenrechten'.

ASOCIALE MEDIA

En dan is er nóg een perspectief van waaruit ik de smartphone-problematiek wil benaderen: de consument. Tatataaaa!

De consument is er – op een andere manier – even groot slachtoffer van. Slachtoffer van het fundamenteel kapitalistische systeem dat ontwikkeld is door op geld gebrande (on)mensen. Dan heb ik het misschien vooral over de inhoud van smartphones. De meeste staan vol applicaties ('apps') die de consument langs alle kanten proberen te beïnvloeden en op alle mogelijke manieren aandacht proberen te stelen. In Silicon Valley, waar de apps Facebook, Instagram, X enz. ontwikkeld zijn, geven ze toe op lepe manier in te spelen op menselijke psychologische patronen. De ontwikkelaars zelf – die heel goed beseffen wat voor destructieve programma's ze de wereld in hebben gestuurd – sturen hun eigen kinderen wel bewust naar schermvrije scholen (zie Haidt)! Om maar de contradicties even in de verf te zetten. Ik moet toegeven dat ze het wel smart spelen, die sociale mediaontwerpers.

Nog zo'n contradictie: doordat de nieuwe generatie kinderen (vanaf ca. 2010, maar steeds opvallender) een schermgerichte i.p.v. spelgerichte kindertijd kent, worden ze online onderbeschermd, maar offline overbeschermd. Dat o.a. met navigatietools waardoor ouders hun kinderen op elk moment weten zijn en op elke moment kunnen checken wat ze aan het doen zijn. Dit maakt kinderen onzeker. Het omgekeerde is juist nodig: behoed de kinderen voor de gevaren in de onlinewereld; stel hen niet bloot aan alle content die in ik-weet-niet-wat voor apps wordt geplaatst en voor de kwetsbare positie die ze daarin vaak hebben. (Tegenwoordig hebben kinderen op hun tiende – of zelfs eerder – al accounts op allerlei sociale media, waar het eigenlijk verboden is onder dertien jaar. En zelfs dat is nog véél te vroeg.) Maak daarnaast de kinderen iets antifragieler: leer hun verantwoordelijkheid te nemen en de mogelijke negatieve gevolgen daarvan zelf op te lossen. Sta hen bij in het leerproces om een bekwame, verantwoordelijke, mature, (zelf)zekere persoon te worden. Geef hun voldoende kansen om in het echte leven ervaringen op te doen en scherm hen af van de afleidende en

destructieve schermwereld, waar velen nu vaker vertoeven dan in de echte wereld.

Vrij spel is enorm belangrijk voor kinderen. Het leert hun verantwoordelijkheid te nemen, voor elkaar te zorgen enz. Zo ontwikkelen ze (essentiële) executieve functies (organiseren, emoties reguleren, cognitieve vaardigheden ...). Een smartphone is overduidelijk een 'ervaringsblokker', wat niet tegemoetkomt aan de 'ervaringsverwachtende' hersenen van een (jonge) Homo sapiens. De ontwikkeling van een heel gamma aan functies komt tot stand door iets wat kinderen automatisch doen: spelen. Echt spelen, niet gamen, hé. Beproevingen doorstaan, grenzen verleggen, vallen en opstaan

... EEN STILLE MOORDENAAR

Ik citeer Johan Haidt (sociaal psycholoog en (bestseller)auteur van o.a. "Generatie angststoornis"): "Smartphones en sociale media bevorderen een dijkdoorbraak, overspoelen het bewustzijn met trilarmen en trivialiteiten, vullen de oren met geluiden, fragmenteren de aandacht en verstrooien het bewustzijn." En: "Aan het begin van de jaren 2010 transformeerde deze telefoon van een Zwitsers zakmes, dat we alleen uit onze zak haalden als we hulp nodig hadden, in een platform waarop bedrijven met elkaar concurreerden om te zien wie het langst de ogen van de consument gericht kon houden op het scherm."

Eerlijk gezegd zou ik geen account willen openen bij een bedrijf dat het recht heeft om alle geposte content wereldwijd te gebruiken, en dat zo veel mogelijk informatie over jou te verzamelt en opslaat, wat het in staat stelt jou gemakkelijk te identificeren (zelfs als je niet bent ingelogd). Bovendien zijn er nog veel andere manieren waarop jouw gegevens worden ontgonnen. Het feit dat die verspreide content niet altijd even onschuldig is – dat gaat van extremistische haatboodschappen tot pornografisch beeldmateriaal – maakt het er niet fijner op.

Agressie neemt toe, vooral online, maar daardoor ook in de niet-virtuele wereld. Er wordt niet aan zelftranscendentie gedaan (hetgeen wat hoger is dan jezelf, zingeving), er is een 'ik'-mentaliteit, waar het in deze tijd nochtans heel hard nodig is om een 'wij'-mentaliteit te proberen bekomen. Van ontzag en verwondering over kleine dingen is eveneens geen sprake meer. Op sociale media oordelen velen zonder na te denken, zijn ze niet

snel vergevingsgezind en is het zeldzaam dat mensen eerst naar zichzelf kijken om de oorzaak van een probleem te doorgronden. De algoritmes zijn hierop voorzien. Sterker nog: ze stimuleren dit soort reacties. Geluk is besmettelijk, dat zeker, maar negatieve gevoelens zijn dat nog meer. Dit in combinatie met het feit dat sociale media voor velen een bom aan kritiek, een deuk in het zelfvertrouwen e.d. veroorzaakt én dat het vooral de zwakste doelgroep treft – jongeren en adolescenten – heeft ertoe geleid dat er sinds 2010 exponentieel meer depressies, angststoornissen en over het algemeen psychische aandoeningen worden vastgesteld, tot suicide als ergste vorm. Echter is de causaliteit hiervan nog niet 100% bewezen aangezien ook andere factoren, zoals klimaat- en sociale problemen, mensen in moeilijkheden kunnen brengen.

Sociale media spelen bij de mentale gezondheid een heel grote rol; ook bij de fysieke conditie is dat zo. Schermen blijven vaak tot in hun bed bij de eigenaar. Tot 's avonds laat worden mensen naar hun privéschermpjes gelokt en wordt hun slaap zo ingekort. Niet enkel de duur ervan, maar ook de kwaliteit. Voor een goede, productieve slaap zou je alle schermen ten laatste een uur voor het slapengaan moeten verwijderen/uitschakelen. Je zou niet aan de minste straling mogen worden blootgesteld (daar zijn verschillende meningen over, zoals over de tv) (zie Haidt). Want slecht slapen heeft invloed op heel veel: je humeur, concentratie, efficiëntie... Als gevolg hiervan word je nog afhankelijker van je dopaminebevorderend, 'ping'-zeggend bakje en zo beland je in een vicieuze cirkel. Een CEO van Netflix zei ooit: "Onze concurrent is de slaap".

WAAROM VISEER JE DE SMARTPHONE?

Een klaptelefoon heeft nooit zoveel kwaad gesticht in een samenleving. Van deze collectieve individualisering als gevolg van de (a)sociale media zou nooit sprake zijn geweest zonder de uitvinding 'smartphone'. De (a)sociale media zijn misschien ooit ontwikkeld met goede intenties (sociale relaties stimuleren), maar zijn ondertussen toxisch geworden. Het gaat overal over "wat doet/denkt de ander?" en kwantiteit in contacten (aantal

vrienden, aantal likes) gaat boven kwaliteit. Dit is geen gezonde houding; laten we de komende generaties ervoor behoeden!

Waarom is het erger dan een pc met evenveel apps? Wel, gewoonweg omdat je een pc niet in je broekzak kunt steken. Door de smartphone kun je constant online zijn (velen zijn dat ook), word je voortdurend gestoord, is je aandacht gefragmenteerd en kun je dus minder efficiënt functioneren. Maar ik geef toe: leven zonder bakkie is geen makkie. Tegenwoordig maken ze overal WhatsAppgroepjes aan om info door te geven, werken uurregelingen bij het openbaar vervoer soms enkel nog met een app, enz. Dan sta je daar mooi met je Nokiaatje. Toch, ooit wordt de smartphone, of althans het huidige overmatige gebruik ervan, wel achterhaald. Daar ben ik van overtuigd: het is zelfs al op sommige plaatsen gebeurd. Hoewel we beter op preventie dan op curatie hadden ingezet, kunnen we het nu wel curatief aanpakken. Dat is ook nodig wanneer we als geëngageerde beweging meer willen bereiken, want het gebrek aan aandacht voor de klimaatopwarming e.d. is ook deels een gevolg van de door sociale media gefragmenteerde aandacht in de maatschappij.

De oplossingen liggen voorhanden, maar we staan voor een afkickproces. Daarom is het essentieel dat we collectief optreden. Samen krijgen we het wel voor elkaar – met het nodige beleid, de steun van scholen, medewerking van ouders en allerhande organisaties, enz. Laten we ons allemaal verzetten tegen de ontginning der mensdom!

WAT HEEFT DE JNM HIERMEE TE MAKEN?

Om met een goede noot af te sluiten: ten eerste zouden we moeten teruggaan naar onze aard. De mens is van nature 'biofiel', wat wil zeggen dat mensen zich van nature aangetrokken voelen tot de levende natuur. Daarnaast is het belangrijk om naast het 'profane', het 'aardse', waar sociale media op inzetten, ook een soort van synchrone, gedeelde 'heiligheid', 'verhevenheid', 'belichaming' te creëren en regelmatig te onderhouden. Iets dat hoger staat dan het 'ik' in het 'hier en nu'. Het goede nieuws is dat JNM deze twee aspecten combineert: de biofilie (de natuur als centrum) en de gedeelde belichaming (als sociaal geëngageerde, hechte groep met de zeer nodige Maandagavonden en zo 😊). Hiep, hiep, hoera voor de JNM!

HOOFDBRONNEN:

- » Generatie angststoornis ("The Anxious Generation") – J. Haidt
- » catapa.be
- » Ook interessant:
- » De aandacht verloren ("Stolen Focus") – J. Hari
- » Privacybeleid van X: x.com/nl/privacy

WEETJES:

- » Het zijn politiek neutrale kwesties. Een beleid kan veel betekenen en er zou geen verschil mogen/kunnen zijn tussen de visies van partijen op dit vlak. Ook is dit onderwerp, evenals de mogelijke oplossingen ervoor, al in verschillende regeringen besproken en dat gebeurt nog steeds.
- » Minder speeltijd voor kinderen staat gelijk aan meer tijd voor les, maar niet per se aan beter leren en betere resultaten. Immers, door minder speeltijd worden kinderen onzekerder in hun dagelijkse leven, neemt hun focus hierdoor af en kunnen ze dus helemaal niet beter leren! Uiteraard gaat het over schermloze speeltijd; speeltijd mét schermpjes kan een omgekeerde uitwerking hebben. Leve de (schermloze) speeltijd!

VERSLAG NAZOSCHNEE

PARTICIPATIE, DEMOCRATIE EN BELEIDSVOORSTELLINGEN: WIR SCHAFFEN DAS!

DOOR Nel Top

“Mach den Hub-Hub-Hub, mach den Schrauber-Schrauber-Schrauber...” Aan allen die aanwezig waren, proficiat! Jullie herkennen deze banger vast en zeker! Aan allen die er niet waren: een gemiste kans! Voor jullie is er gelukkig dit artikel, zodat jullie de sfeer toch een beetje kunnen opsnuiven.

DIE AV DER ZUKUNFT

Voor de vroege vogels – en dat waren er niet zo veel – stond er om 13u een sessie rond participatie en democratie op de planning. Onder begeleiding van Prof. Raf Vanisterbecq dachten we na over de Algemene Vergadering (AV) van de toekomst. Welke drempels ervaren deelnemers? Wat is de essentie van de AV's? Hoe kunnen we de AV's meer participatief en democratischer maken? Deze en vele andere vragen probeerden we te beantwoorden. In duo's werkten we dan een toekomstplan uit, en dat ging van gekker naar gekst! Wil je weten welke plannen

er geopperd werden? Dan lees je best het verslag! (Dat vind je op de website, bij het nieuwsbericht over Nazoschnee.)

We eindigden met een poging tot samenvatten en een heleboel wilde, losse ideeën. Het laatste woord is hierover duidelijk nog niet gezegd; daarom komt er nog een werkdagje om dit alles verder uit te diepen. En wie weet ben jij er dan bij!

SPIELEREI

Natuurlijk moet het niet enkel serieus zijn! Daarom werkte het Nazoschneeteam een heus spel uit voor de namiddag, waarbij de alpenroos, edelweiss en de gletsjerboterbloem dezelfde berg moesten zien te veroveren.

ESSEN

Essen, dat is een toffe plaats in België, maar daar gaat het hier niet over. Nee, het gaat over het heerlijke eten dat de Nazoschneecrew tevoorschijn toverde! Vegan, seizoensgebonden én lekker: geen gemakkelijke opgave! Njom, njom!

ALLGEMEINE VERSAMMLUNG

Met onze gevulde buikjes was het tijd voor hét hoogtepunt van de dag: de Algemene Vergadering. Het was wel wat spannend,

Op eerdere, gelijkaardige sessies werd o.a. duidelijk dat er veel vraag was naar openbare vergaderverslagen, ook van de ploegen. Daarom zetten we er sinds dit werkjaar terug op in en kunnen jullie de verslagen vinden op JNM.be/ploeg-verslagen! Bovendien kan je ook alle AV- en BV-verslagen lezen op JNM.be/beleid!

AV: Algemene vergadering, het hoogste beslissingsorgaan van JNM.

BV: Bestuursvergadering, een vergadering met de (in theorie) dertien bestuursleden van JNM.

want dit jaar pakten we het eens helemaal anders aan! We gebruikten namelijk voor de eerste keer ooit... *tromgeroffel* ... stembakjes! Ja, dat lees je goed, we stapten af van vingers (mis)tellen en probeerden een automatisch systeem uit. Dat werd volgens de uitgestuurde enquête over het algemeen zeer positief ervaren, en het was ook nog eens zéér tijdsefficiënt. (Over timing gesproken, de AV was exact op de minuut correct getimed: echt strak!)

Daarnaast experimenteerden we ook met de indeling van de AV. We wilden het graag interactief maken, want wie kijkt er nu uit naar twee uur op een stoel vastgeklamd zitten? Daarom splitsten we de AV op in twee delen: een participatief deel en een (korter) plenair deel. In het eerste deel werkten we met verschillende rondes. In elke ronde verspreidden zich een viertal vertegenwoordigers van de ploegen over de ruimte. Het publiek kon kiezen bij wie ze wilden gaan discussiëren. Eens de groepen gevormd waren, kregen de beleidsvoorstanders tien minuten om hun beleid voor te stellen en dieper in te gaan op vragen of discussiepunten. Daarna verspreidden vier nieuwe ploegen zich in de ruimte en begonnen we aan de tweede, en later, derde ronde. Zo hadden we uiteindelijk drie rondes.

Na deze rondes ging het plenaire deel van start; de ploegen kwamen per drie naar voren, om elk om de beurt het afgelopen gesprek samen te vatten in één minuut.

Daarna was er kort ruimte voor extra vragen. Hierna werden de beleiden van de drie ploegen gestemd, en gingen we door naar het volgende trio. Alle beleiden die op de AV waren voorgesteld, werden voorgestemd door het publiek*. Joepie, democratie!

Uiteraard was de AV na deze stemmingen nog niet voorbij! Er waren namelijk nog een twintigtal vrijwilligers die graag een HB-functie wilden opnemen, maar die op congres nog niet waren gestemd. Daarom stemden we ze bij deze officieel in hun HB-functie! Alle te stemmen individuen werden voorgestemd.*

Na de varia was het nog tijd voor een bedanking, van het Nazoschnee-team, van de techniek, van de AV (voor hun aandacht) en van 'Vincent van de stembakjes'.

*Wil je graag de exacte stemresultaten kennen? Neem dan zeker een kijkje op JNM.be/beleid!

LOS GEHT'S!

Om 21u kwam dan eindelijk het moment waar velen op wachtten; de opening van een knaller van een feestje! En dat was, ah ja, in thema! Gestapo Knallmuzik, Duitse schlager, Camille, Rammstein en veel heftige stuiterversies van klassiekers, het passeerde allemaal de revue. Onderweg naar de slaapplek werd er nog nagestuiterd, zo heftig was het! Maar goed, na

een paar uurtjes van deugdendoende slaap* was het ochtendgloren al aangebroken en vertrok iedereen met kleine oogjes huiswaarts. En zo was de eerste AV van dit werkjaar alweer voorbij.

*behalve dan voor de deelnemers van de afterparty, natuurlijk

Maar niet getreurd, want er komt nog heel wat leuks aan! Zo plannen we een Bijzondere Algemene Vergadering op Kerstfuif (20 december) over de nieuwe beleidsnota en trekken we voor Koers-AV-Fuif (8 maart) naar Kortrijk. Oh, en tussendoor is er natuurlijk nog de HB-receptie (21 februari), waar de vonken vanaf zullen vliegen! Zien we jullie daar?

EVALUATION

Gezien we dit jaar eens iets nieuws probeerden, wilden we graag van de deelnemers en beleidsvoorstanders horen wat zij daarvan vonden! We hebben al wel van een dertigtal mensen input gekregen, maar mocht je nog aan iets denken dat we absoluut niet mogen vergeten meenemen naar de toekomst, stuur dan een mailtje naar mo@jnm.be!

PS: Het gebruikte Duits in dit artikelaspireert op geen enkele manier om inhoudelijk of grammaticaal correct te zijn; dit sluit aan bij de huisstijl van Nazoschnee.

©Leyla Rebahi

NATIONAAL KORT

In deze rubriek houden we jullie op de hoogte over gebeurtenissen, beslissingen, activiteiten en andere interessante zaken die zich in Nationaal hebben afgespeeld, of nog zullen afspelen. Hier lees je dus in het kort wat momenteel leeft binnen JNM-land. (Zoals je misschien merkt, komen niet alle ploegen aan bod. Dat betekent niet dat zij niets aan het doen zijn; we maken bewust de keuze om enkel projectjes en echte updates mee te geven. Dat een ploeg vergadert, activiteiten doet en samen op teambuilding gaat, weten jullie namelijk al.)

DOOR Nel Top

BESTUUR:

Het Bestuur had in september de traditionele Bestuursmidweek, in een iets minder traditionele vorm. Wegens niet-mat-chende agenda's moesten we creatief zijn en organiseerden we pre-Nazoschnee. Er werden Bestuursposten geschreven, sessies gevolgd, startvergaderingen gepland, beleiden voorbereid. Verder hielden we al drie Bestuursvergaderingen, waarop geluisterd, gevraagd, besloten en gelachen werd. We hadden het over poetshulp op het Bondssec, de voorbereidingen voor Nazoschnee, thuiswerkdagen voor onze personeelsleden, wat interne puntjes rond de werkpakketten van de personeelsleden, hoe we het jaar met twee bovo's gaan aanpakken, een hele hoop sollicitatieprocedures, en nog veel meer! Daarnaast gingen we al eens poolen en leerden we elkaar beter kennen op een verrassende teambuilding in november. Zoals je ziet: stilzitten zit niet in ons takenpakket!

AOP:

De Afdelingsondersteuningsploeg heeft al hard gewerkt om de afdelingen en regio's te helpen met de opstart en invulling van het nieuwe werkjaar. In november was er een denkmoment rond het dalende ledenaantal, en de vragen van afdelingen sijpelden binnen. Zo vroeg Gent om een ledenstop, waarbij de AOP meteen in de bres sprong om de procedure te achterhalen en mee te werken aan een oplossing. Zoals je ziet, de AOP is er voor de afdelingen! Zeg gerust eens hallo of contacteer ons met je vragen of bezorgdheden via afdelingen@jnm.be!

STUURGROEP NIEUWE BELEIDSNOTA:

De beleidsnota heeft heel wat updates voor jullie in petto, maar daarvoor verwijzen we graag door naar hun bestuurspost (www.jnm.be/bestuurspost) en de Bijzondere Algemene Vergadering op 20 december.

VP:

Met de Vormingsploeg knalden we twee enorm zalige cursussen in het eerste semester! We gaven BAC (Basisanimator-) en HAC (Hoofdanimator cursus). Bij deze heeft de JNM extra (hoofd)animatoren in de running! Heb je ze gemist? Geen zorgen, het komende semester komen er nog twee BAC's aan! Een Krokus én een Paas! Daarnaast zijn we nog bezig met een paar zijprojecten, keep your eyes open en LET'S 'VORM' ONSZELF! Xxxx

PP:

Er worden weer volop iedere week Maandagavondjes georganiseerd. Ook gaan we van start met een aantal nieuwe projecten rond het Bondssec. Er zijn plannen om de tuin onder handen te nemen, er is vraag naar meer werkruimte voor het personeel en kastruimte voor de ploegen, en op het moment van lezen hebben we geen huurders in de zolderruimte. De combinatie van al die dingen leidt tot de vraag of we de zolderruimte wel opnieuw willen verhuren, of dat we ze liever voor onszelf houden. De planning van de PP staat dus allesbehalve leeg en wordt nog bijgevuld met werkdaagjes en teambuildings.

WIP:

Ook de Winkelploeg vloog er weer in vol enthousiasme. We bekeken al eens samen de taakhandleidingen op een werkavondje, zaten al eens samen rond nieuwe producten voor het komende jaar en werkten volop aan nieuwe initiatieven voor afdelingen!

NWG:

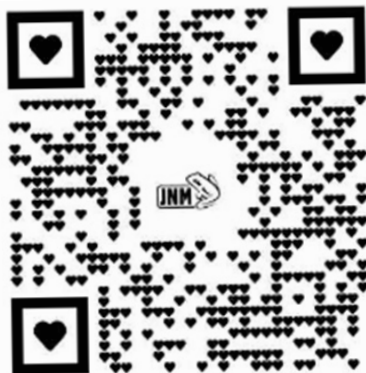
De Natuurstudiewerkgroep is vol uit de startblokken geschoten dit jaar! We brengen leerrijke en leuke activiteiten, met een wisselend nerdgehalte, zodat elke natuurstudieliefhebber kan meedoen, beginner of niet meer zo beginner. Zo gingen we op paddenstoelenexcursie, Twitchweekendje en organiseerden we een soir   over springstaarten en een leuke Sinterklaasquiz. Pak ook even julie agenda erbij, want het 1000-soorten-weekend (26 en 27 april) en het Natuurstudiecongres (14 t.e.m. 19 april) worden absolute knallers!

MWG:

De MWG glijdt langzaam in een winterslaapje, maar ze worden nog wakker gehouden door contact met Broederlijk Delen, de opbouw van het wereldkamp, er zijn mensen gemobiliseerd voor de actie van Code Rood, en om zéker niet in slaap te vallen, komen de JNM Rythms terug in beweging!

JP:

De activiteiten van de JP vallen vooral in het voorjaar, maar wij zijn al druk in de weer met de voorbereiding hiervan. Zo hebben we op 6 november voor de eerste keer nagedacht hoe we het Trolenfeest in een nieuw jasje kunnen steken. (Wat daar precies de uitkomst van is, was nog niet bekend bij het ter perse gaan van dit magazine, nvdr.) Daarnaast zijn we druk in de weer met de kampenzomer voor te bereiden. Heb je zin om te helpen? Extra volk is altijd welkom want de JP zoekt nog leden!

CP:

Het CP-jaar zijn we ingevlogen met een overheerlijk diner. We hadden het over de opstart van een forum, magazines en sociale media. Intussen hebben we bovendien een nieuwe communicatiemedewerker aangenomen; kom ze gerust eens ontmoeten op het Bondssecretariaat! We zijn trouwens nog op zoek naar een vormgever voor het Kikkertje. Heb je daar zin in? Laat Marie iets weten!

API:

Jullie API's zijn vooral druk bezig met het integriteitsbeleid van de JNM uit te schrijven. Bij de nieuwe beleidsnota is dat iets wat de overheid extra belangrijk vindt. Ook proberen we natuurlijk alle mensen die naar ons toe komen zo goed mogelijk verder te helpen. We volgden ook al twee vormen van respectievelijk Sensoa en Previopraat over grensoverschrijdend gedrag en we hopen van de wachtlijst af te geraken bij nog een andere vorming.

PERSONEEL:

Ook in het personeelsteam was er de afgelopen maanden veel beweging. Er werden niet één, maar twee nieuwe medewerkers aangenomen, en er werd ook nog eens een tijdelijke vervanger gevonden.

Ten eerste zochten we naar een nieuwe comcommer, oftewel communicatiemedewerker. Na het lezen van meer dan zestig sollicitaties en het voeren van een aantal zeer interessante gesprekken, verwelkomden we Silke in het team!

Ten tweede is onze 'ondersteuner kampen & jeugd', Sarah, in zwangerschapsverlof tot eind april. Daarom werd er naarstig gezocht naar een tijdelijke vervanger, die we dan ook vonden. Welkom, Lara!

Ten derde zochten we naar een inclusionsmedewerker en API, maar op het moment van schrijven liep de procedure nog. Een naam kan je hier dus nog niet lezen, dus kom zeker eens hallo zeggen als je op het Bondssec. passeert!

Veel informatie over deze nieuwe medewerkers kunnen we (nog) niet meegeven. Als je ze graag wilt leren kennen, spring je best gewoon eens binnen op het Bondssec. :)

Waarom verandert er zoveel in het personeelsteam? Sowieso is er altijd wel wat verloop in een personeelsteam. Bij ons ligt het echter nog net iets anders; vorig jaar werd er héél grondig gekeken naar de takenpakketten van onze personeelsleden. Sommige pakketten stemden namelijk niet overeen met de werkelijkheid, soms overlaptten er zaken en sommige dingen leken bij niemand te zitten. Uit verschillende denk- en puzzelmomenten kwamen er nieuwe 'profielen', oftewel functies, tevoorschijn. Die functies zijn echter niet meer dezelfde als de huidige. Taken zijn verschoven, functies opgesplitst, en andere samengevoegd. Daarom hadden we een transitieplan nodig; we konden niet van de ene op de andere dag naar de nieuwe profielen schakelen. We spreiden de transities over meer dan een werkjaar, om zeker te zijn dat iedereen zich voldoende kan inwerken en er niets overhaast hoeft te gebeuren. Op het moment van schrijven zitten we volop in die transitieperiode, waarbij een aantal personeelsleden al in het nieuwe profiel functioneren, terwijl voor andere functies nieuwe mensen worden aangenomen. Daarom zijn er op dit moment dus verschillende transities aan het lopen.

AANKONDIGING VAN ALGEMEEN NUT VOOR KC'S

Deze is voor alle KC's die al eens verdwaald durven geraken in alle deadlines en regels. Scheur deze pagina uit en hang ze boven je bed als dat helpt, en vooral: stuur je vragen naar kampen@jnm.be!

Alle deadlines op een rijtje:

1 februari	Kampregistratie: » kampen online » kampenfiche ingediend
10 maart	Materiaalaanvraag bij Nationaal
10 april	De convo is af & ingediend
10 mei	Njamnjamaanvraag bij Nationaal
15 september	Financieel verslag is af en ingediend (Op kamp in september? Dan is de deadline 15 oktober.)

DOOR Nel Top & het kampenteam

Opgelet! Dit jaar kan de PP helaas niet garanderen dat de logistieke kant van de zomer helemaal in orde komt. Een jobstudent aannemen, het materiaal verdelen over de kampen op basis van de aanvragen, het materiaal op orde zetten voor de zomer: al deze voor jullie noodzakelijke dingen komen momenteel in het gedrang, omdat de Praktische Ploeg (te) dunbevolkt is en er op werkdagen weinig tot geen niet-PP'ers aanwezig zijn om te helpen.

WIL JE GRAAG DE GARANTIE DAT WE VOOR JOUW KAMP AL HET NODIGE MATERIAAL KUNNEN VOORZIEN?

Kom dan helpen op een werkdag van de Praktische Ploeg, of een tenten- en palendag, of een uitweegdag. We verwachten minstens één iemand per KC om de garantie voor jouw kamp te kunnen vastleggen. Elk KC-lid telt maar voor één kamp en het mag geen PP'er (met een functie) zijn.

De data die nu al vastliggen, zijn:

- » Een algemene werkdag van de PP op 1 mei;
- » Een tenten- en palenweekend op 1 en 2 maart;
- » De uitweegdagen in juni.

Op de website kan je meer data vinden!

De 10-juli-regel

Om de jobstudent én het materiaal te ontlasten, werd er in 2023 een materiaalrustdag ingevoerd. Dat betekent dat ál het materiaal van Nationaal op 10 juli terug op het Bondssecretariaat moet zijn. Je brengt je materiaal dus ten laatste op 9 juli terug of komt het ten vroegste op 11 juli ophalen.

Uitzonderingen op deze regel zijn:

- » Kampen die langer dan veertien dagen duren;
- » Kampen die maximaal vijf niet-essentiële* materialen aanvragen.

*essentieel: EHBO, kooksets, gasbekken, tenten

PS: De zomer van 2024 heeft bewezen dat dit zowel ons als jullie helpt. :) Lukt dit voor jouw kamp écht niet? Neem dan zo snel mogelijk contact op met kampen@jnm.be en/of matras@jnm.be!

JNM WORDT VEGANISTISCH

Zoals je misschien al wel gehoord hebt, is er afgelopen zomercongres een motie ingediend om JNM veganistisch te maken. Deze motie is door de Algemene Vergadering (AV) goedgekeurd. Dit betekent dat JNM Nationaal al in het werkjaar 2024-2025 veganistisch eet, terwijl dit voor afdelingen start in het volgende werkjaar, 2025-2026. Het volledige verslag van de motie-AV kun je altijd vinden op de site (jnm.be/av).

WAT BETEKENT DEZE MOTIE?

Deze motie houdt in dat er op JNM-activiteiten veganistisch wordt gekookt. Dit werkjaar doen we dit al voor nationale activiteiten, vanaf 1 september 2025 ook op afdelings-activiteiten, -kampen en -evenementen. In het Intern Reglement is het zo omschreven:

“Op nationale JNM-activiteiten wordt er veganistisch gekookt. Op afdelingsactiviteiten wordt er veganistisch of vegetarisch gekookt. Vanaf 1 september 2025 geldt ook binnen afdelingen een verplichting tot veganistisch koken. Zowel bij nationaal als bij afdelingen mogen dierlijke producten wel nog gebruikt worden indien ze rechtstreeks van een lokale bioboer worden gekocht of het product anders slecht zouden worden. Indien

een kampdeelnemer iets niet wenst te eten, kan die dat op voorhand met de foer bespreken en vragen een alternatief te voorzien. Deze mag dit in principe niet weigeren. Ook kan er om specifiek eten gevraagd worden. De foer mag deze vraag weigeren, uitgezonderd indien dit gevraagd wordt voor medische redenen. Specifiek eten omwille van religieuze redenen kan op voorhand besproken worden met de foer. De foer dient bij elke vraag rond specifiek eten op voorhand op de hoogte gesteld te worden.”

Zoals je hierboven kunt lezen, is het dus wel toegestaan om dierlijke producten te halen bij een lokale bioboer als het product anders slecht zou worden. We vinden het vooral belangrijk dat ons eten op een verantwoorde wijze op ons bord komt.

DOOR Chiara & Margot

WAAROM VEGANISME?

DIERENWELZIJN

Melk dient van nature om jongen te voeden, ook bij runderen. Toch wordt koeienmelk voor menselijke consumptie gebruikt, terwijl kalveren vaak al na één dag van hun moeder gescheiden worden. Overtollige kalveren worden geslacht, opgevoed tot melkvee of – als ze mannetjes zijn – vetgemest voor de productie van kalfsvlees. Zo draagt zelfs een vegetarisch dieet bij aan de vleesindustrie.

De impact op koeien is groot. Om melkproductie te stimuleren, worden ze bijna voortdurend drachtig gehouden. Ze geven tot tien maanden na de bevalling melk en worden dan opnieuw bevrucht. Door de zware omstandigheden in veel melkboerderijen zijn koeien na vier à vijf jaar ‘op’, terwijl ze normaal twintig jaar oud kunnen worden.

Wist je dat dit niet de eerste keer is dat JNM hun eetgewoonten aanpast? In 1991 werden we namelijk vegetarisch. Toen bracht dit ook veel emoties met zich mee, maar ondertussen is een vegetarische maaltijd op kamp vanzelfsprekend. Laat ons dus, net als toen, opnieuw pioniers van de vooruitgang zijn en deze uitdaging samen aangaan.

De eierindustrie kent soortgelijke problemen. Alleen vrouwelijke kippen zijn nuttig voor de productie, waardoor mannetjeskuikens direct worden gedood. Ook legkippen worden, na een beperkt aantal eieren, geslacht. Daarnaast lijden ze in overvolle kooien, worden hun snavels geknipt om stressgerelateerd pikgedrag te voorkomen en krijgen ze vaak niet voldoende eten.

Als JNM vinden we het dan ook onze plicht met respect om te gaan met alles wat leeft, groeit en bloeit.

KLIMAAT EN BIODIVERSITEIT

De zuivelindustrie heeft een grote ecologische impact die zich op verschillende manieren uit. Het stikstofdebat toont keer op keer aan dat de slechte staat van onze natuur deels te wijten is aan intensieve veeteelt. Bij melkproductie komt veel mest vrij, met schadelijke gevolgen voor biodiversiteit en volksgezondheid. Bovendien stoten koeien aanzienlijke hoeveelheden broeikasgassen uit, waardoor de veeteelt verantwoordelijk is voor 18% van de opwarming van de aarde.

Ook het ruimtegebruik van de vlees- en zuivelsector is niet duurzaam: 55% van het akkerland in Vlaanderen wordt gebruikt om gewassen voor veevoer te telen. Onderzoek suggereert dan ook dat een wereldwijde overstap naar veganisme het nodige landbouwoppervlak tot vier keer kan verkleinen. Wereldwijd leidt de groeiende vraag naar veevoer tot ontbossing, zoals bijvoorbeeld in het Amazonewoud, waar elke dag nieuwe soja-velden worden aangelegd voor de veeteelt.

Eerste veganistische wafelbak was een groot succes, 90 gevulde buikjes! ©Bo Vanhoorickx

Natuurlijk is het Amazonewoud iets wat we regelmatig onder onze neus krijgen, maar eigenlijk leiden heel veel gebieden, zoals bijvoorbeeld de cerrado, onder onze veeteelt. De cerrado is een savanneachtig gebied in het westen van Brazilië met een enorme biodiversiteit. Branden worden ingezet om grond geschikt te maken voor landbouw en veeteelt. In 2019 nam het aantal bosbranden met 800% toe.

WAT NU?

Dat dit als een heel grote verandering aanvoelt, is niet gek. Daarom gaan we hier dit jaar samen mee aan de slag, zodat deze overgang voor iedereen vlot kan verlopen. We organiseren nu vergaderingen en werkmomenten met de veganismecommissie, waar iedereen welkom is. Met deze commissie steken we de handen uit de mouwen om jullie op alle mogelijke manieren te informeren en ondersteunen. Zin om mee te denken? Stuur een mailtje naar veganisme@jnm.be.

We hebben nog een heleboel superleuke projectjes in petto en werken hier met onze groep enthousiaste vrijwilligers hard aan. We plannen tegen het voorjaar een boekje uit te brengen dat een soort van ultieme veganismegids moet worden. Deze gids heeft als doel JNM'ers wegwijs te maken in de wereld van het veganisme en ze te ondersteunen bij de transformatie naar een plantaardige jeugdbeweging. We denken hierbij aan het verwerken van recepten, kooptips, volwaardige alternatieven voor dierlijke producten enz. in een handig boekje op zakformaat. Hiernaast willen we ook kookateliers op aanvraag organiseren om lekkere, makkelijke en goedkope veganistische receptjes te introduceren aan de afdelingen.

Als je nog met bezorgdheden en/ of vragen zit kun je die doorgeven via de (anonieme) form, als je de code scant (of op www.jnm.be/veganisme).

UITSCHRIJFENQUÊTE

HET BELANG VAN GROEPSDYNAMICA EN REGELMATIGE ACTIVITEITEN

Jeugdbonders die hun lidgeld niet vernieuwen, die dus niet langer lid willen zijn van onze jeugdbond, krijgen een enquête toegestuurd om te vragen waarom ze geen lid meer willen zijn. Daar kan JNM, en niet in het minst de afdelingen, uit leren om hun werking te verbeteren. In dit artikel gids ik je door de resultaten die dit jaar uit de bevraging zijn gekomen. Over het algemeen zijn de resultaten niet heel veront-rustend, maar er zijn wel een paar patronen op te merken. Regelmaat in activiteiten en groepsdynamica zijn daarbij te belangrijkste zaken om rekening mee te houden.

Ik analyseerde 103 antwoorden van niet-oude sokken die we binnenkregen (er werden 451 forms uitgestuurd). De meest aangehaalde reden om geen JNM'er meer te zijn is, simpelweg, dat de interesses zijn veranderd, en zich nu met andere dingen bezig willen houden. Daar valt weinig aan te doen. Maar liefst 48 mensen geven dat aan in de enquête, dat is net niet de helft. En dat wil niet per se zeggen dat ze JNM niet leuk vonden. Bovenop die achten-veertig zijn er immers nog een twintigtal die aangeven dat ze eigenlijk wel graag in JNM hadden willen blijven, maar dat het overlapt met een andere hobby of niet meer combineerbaar is met andere engagementen. Regelmatig worden deze inzendingen vergezeld door hartverwar-mende boodschappen van dank aan de afdeling waar die persoon in zat. Dat is heel mooi om te lezen: onze JNM-afde-lingen hebben duidelijk veel mensen een leuke tijd bezorgd.

Toch moeten we ook kritisch zijn voor onszelf. Want er zijn ook dingen waar we wel iets aan kunnen veranderen. Zo geven tien mensen aan dat er in hun afdeling te weinig activiteiten waren, en twintig mensen dat de activiteiten te onregelma-tig zijn. Ouders hebben vaak een drukke planning en weten daarom graag waar ze aan toe zijn. Een jeugdbeweging waar je je kind elke week op hetzelfde moment naartoe kan sturen, helpt dan. Natuurlijk is het niet voor elke afdeling mogelijk om elke week voor elke leeftijdsgroep een activiteit te organiseren. Een zekere regel-maat kan echter wel helpen. Kies bv. een vaste dag van de week om je activiteiten voor een bepaalde leeftijdsgroep te orga-niseren, of reserveer bv. het eerste week-end van de maand steeds voor piepers, het tweede weekend voor ini's enz. Het ad hoc inschrijfsysteem zonder regelmaat

zoals meestal door JNM wordt gehan-teerd, werkt voor vele ouders gewoon niet. Als er soms wel eens een gat van een paar weken tussen activiteiten valt, dan vergeten ouders om de website telkens weer te checken voor een nieuwe activi-teit, en zo valt het lid stilaan weg.

Nog een vermeend nadeel van dat ad hoc inschrijfsysteem en het gebrek aan regelmaat, is dat je op voorhand moeilijk kan inschatten wie er naar de activiteit zal komen. En nu komen we bij iets wat wellicht herkenbaar is voor vele begelei-ders in afdelingen: het probleem van 'de vriendjes'. Je herkent het wellicht wel: sommige piepers komen altijd in groep-jes naar de activiteiten. Ofwel komen ze allemaal, ofwel komt er niemand. Je zal ze nooit alleen naar een activiteit zien komen. Voor veel leden zijn 'de vriendjes' dan ook een belangrijke randvoorwaarde om naar JNM te komen. Eén ouder schreef zelfs letterlijk dat diens kind niet meer naar de JNM komt omdat ze geen vrien-den vonden die mee naar de JNM wouden gaan. Maar liefst 21 keer komen groeps-dynamica en vrienden naar voren uit de enquête als reden om geen lid meer te

DOOR Raf Vanisterbecq

zijn. Het gaat dan vaak om leden die geen aansluiting vinden bij de groep. Inzetten op een hechte groep is dan ook cruciaal. Een van de belangrijkste motivaties om naar de JNM te blijven komen is dan ook omdat je er goede vrienden hebt. In een vereniging met vaak minder regelmatige activiteiten dan andere jeugdbewegingen is inzetten op groepsdynamica dus extra belangrijk om leden te behouden. Dat blijft de beste garantie op doorstroom en zo voorkom je ook dat leden wegblijven als 'de vriendjes' een keer niet meekomen.

Tot slot zijn er nog een paar andere rede-nen die minder vaak worden gegeven voor het niet hernieuwen van het lidgeld. Zeven keer wordt aangehaald dat de afspraak-plaats te ver van de woonst is. Vier keer komt naar voren dat de activiteiten niet educatief of inhoudelijk genoeg zijn. Het mag m.a.w. meer over natuur en milieu gaan. Vier keer wordt een te kleine groep als reden gegeven. Dat onderstreept nog eens het belang van groepsdynamica voor mensen om zich goed te voelen bij JNM.

Kortom, JNM-afdelingen weten veel van hun leden tevreden te stellen. Sommige verliezen de interesse, maar dat is een normale gang van zaken. Andere kunnen het niet meer combineren en vinden het vaak zelfs zeer jammer dat ze niet meer naar JNM kunnen komen. Voor de rest zijn onregelmatige activiteiten en te wei-nig aansluiting bij de groep de belangrij-kste redenen om weg te blijven. Wil je als afdeling meer leden behouden, dan weet je dus waarop je kan inzetten.

MICROAGRESSIE, WAT VOOR BEESTJE IS DAT?

DOOR Muryel Maes

Nee, het is geen superschattig, minuscuul diertje of een recent ontdekt micro-organisme.

Als we het dan toch als een diertje zouden beschouwen, zou het niet lief en schattig zijn en de schade die het kan berokkenen niet microscopisch of minuscuul. Microagressies stammen voort uit moeilijk te negeren kriebelbeestjes in onze hoofden en harten, genaamd 'vooroordelen' en 'stereotypen'. Of, zonder de dierlijke metaforen: microagressies zijn subtiele, vaak onbedoelde opmerkingen of gedragingen die discriminerend of kwetsend zijn voor minderheidsgroepen. Ze zijn dikwijls het resultaat van (onbewuste) vooroordelen of stereotypering.

WIE IS HET?

Microagressies treffen verschillende minderheidsgroepen en identiteiten. Ze kunnen gericht zijn naar vrouwen, queer personen, etnische minderheden, mensen met een handicap, personen met over- of ondergewicht, oude personen... Zij die de microagressies begaan – laten we hen de 'agressors' noemen – behoren vaak tot een geprivilegieerde groep. Dat wil echter niet zeggen dat mensen uit minderheidsgroepen geen microagressies kunnen begaan tegen andere groepen. Zoals we allemaal wel weten, zijn oude personen bijvoorbeeld experts bij uitstek in het vasthouden aan en uiten van hun vooroordelen – al is dat dan weer een vooroordeel van mij over oude personen. Microagressies kunnen zich voordoen aan de familietafel, maar ook op school, op de werkvloer, op straat, op feestjes en ja, ook in de JNM.

Velen onder ons zien zichzelf als *open minded* en streven naar rechtvaardigheid. Wanneer iemand ons vertelt dat we hen gekwetst hebben met een microagressie gebeurt er dan soms iets heel gek in ons hoofd. Ons brein beoordeelt die kritiek als onterecht omdat het niet strookt met het beeld dat we van onszelf hebben, namelijk dat we *open minded* zijn. In de psychologie noemt met dit cognitieve dissonantie.

Om de tegenstrijdigheid in ons brein te verhelpen, minimaliseren we ons gedrag en begaan we uitspraken zoals "Het was echt niet zo erg!" of "Ik bedoelde dat toch helemaal niet zo?" Dit verdedigingsmechanisme is een venijnige valkuil. Of microagressies nu met goede of slechte intenties worden begaan, het enige wat er in eerste instantie toe doet is de ervaring van het slachtoffer.

DRIE OP EEN RIJ!

Doorgaans worden microagressies opgedeeld in drie categorieën:

1) De meest duidelijke soort zijn microaanvallen. Hieronder begrijpen we opzettelijk kwetsend gedrag, zoals beledigingen, ontwijkend gedrag en doelbewuste discriminerende acties. Concreet zou dat kunnen inhouden: bewust kwetsende taal gebruiken, het vasthouden of verplaatsen van een tas wanneer je in de buurt bent van bepaalde mensen, het opzettelijk plaatsen van aanstootgevend bordes of afbeeldingen. Ook 'grap-pen' die minderheidsgroepen bespotten, zijn voorbeelden van microaanvallen.

» "[...] racistische grappen zijn gewoon niet grappig—niet nu, en ze zijn dat eigenlijk nooit geweest. Mijn cultuur, vooral de stereotype benaderingen ervan, is niets dat ik graag verpakt en geëxploiteerd zie voor de oppervlakkige behoefte aan lachen." (Michael Cuby, 2015)

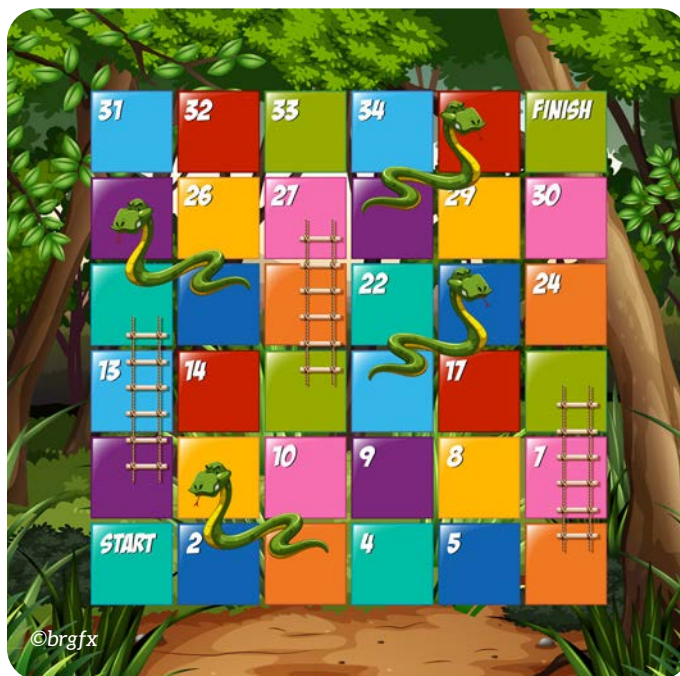
2) De tweede categorie zijn microbeledigingen. Dit zijn subtiele opmerkingen die iemands waarde verminderen of de identiteit van een persoon ondermijnen. Ze kunnen onder andere gebruikt worden om iemand het gevoel te geven dat ze 'er niet bij horen'. Een aantal voorbeelden van micro-beledigingen zijn:

- » **Vragen over 'echte' namen:** Tegen een transpersoon zeggen: "Wat is je echte naam?" impliceert dat hun gekozen naam niet authentiek is.
- » **Verrassing over gedrag en uiterlijk:** Uitspraken als "Maar jij ziet er helemaal niet lesbisch uit!" suggereren dat queer personen in stereotypen moeten passen.
- » **Verwarring van identiteit:** Aan een persoon met een Aziatische achtergrond vragen: "Waar kom je echt vandaan?" kan suggereren dat ze geen deel uitmaken van het land waar ze wonen.
- » **Aanname van vaardigheden of intelligentie:** Tegen een persoon met een etnische achtergrond zeggen: "Wow, je spreekt goed Nederlands!" impliceert dat hun beheersing van de taal onverwacht is of dat ze niet als Nederlandstalig worden gezien.
- » **Patroniserend compliment:** "Ik vind het zo inspirerend dat je hier werkt ondanks je beperking" kan kleinerend overkomen, alsof hun succes onverwacht is.
- » **Ongewenst advies over gezondheid:** Tegen iemand met een chronische aandoening zeggen: "Heb je dit dieet of die behandeling al geprobeerd?" kan suggereren dat hun gezondheid een probleem is dat 'opgelost' moet worden.

3) Ten slotte spreken we van microinvalidaties wanneer de ervaringen van minderheidsgroepen worden ontkend, genegeerd of geminimaliseerd. Dit soort microagressie wordt dagelijks ervaren. De slachtoffers zullen het gevoel hebben dat niemand naar hen luistert of dat ze onzichtbaar zijn in een ruimte. Een voorbeeld: een persoon uit een minderheidsgroep deelt een ervaring waarin die zich niet gerespecteerd voelde en je onderbreekt hen om te zeggen dat die niet gediscrimineerd werd of je begint over je eigen ervaringen om hen tegen te spreken.

Misschien heb je zelf wel al eens de zin "Ik zie geen kleur" uitgesproken tegen een persoon van kleur. Hoewel je het zei met

goede bedoelingen, kan het gecategoriseerd worden als een microinvalidatie. De uitspraak "Ik zie geen kleur" ontkent de realiteit en unieke uitdagingen van een persoon van kleur. Het racisme waarmee ze dagelijks te maken krijgen, wordt ermee onder de mat geschoven. In plaats van 'kleurenblind' te zijn, kun je beter de ongelijkheden erkennen die mensen op basis van hun huidskleur ervaren.

SLANGEN EN LADDERS:

Wat zijn de valkuilen en hoe kan je ze verhelpen? Ieder van ons herkent zich wel in het onderwerp microagressies, zij het als slachtoffer of als agressor. We begaan ze onwetend en, sterker nog, dikwijls met goede intenties!

Velen onder ons zien zichzelf als open minded en streven naar rechtvaardigheid. Wanneer iemand ons vertelt dat we hen gekwetst hebben met een microagressie gebeurt er dan soms iets heel gek in ons hoofd. Ons brein beoordeelt die kritiek als onterecht omdat het niet strookt met het beeld dat we van onszelf hebben, namelijk dat we open minded zijn. In de psychologie noemt met dit cognitieve dissonantie.

Om de tegenstrijdigheid in ons brein te verhelpen, minimaliseren we ons gedrag en begaan we uitspraken zoals "Het was echt niet zo erg!" of "Ik bedoelde dat toch helemaal niet zo?" Dit verdedigingsmechanisme is een venijnige valkuil. Of microagressies nu met goede of slechte intenties worden begaan, het enige wat er in eerste instantie toe doet is de ervaring van het slachtoffer.

Wat je dan wel kan doen? Ik licht het even toe:

- » Hoe kan ik **voorkomen** dat ik verantwoordelijk ben voor een microagressie?
  - ~ Sta stil bij je eigen onbewuste vooroordelen en stereotypen;
  - ~ Leer over de ervaringen van personen uit minderheids-groepen zodat je je bewust bent van de problemen waar-mee ze geconfronteerd worden;
  - ~ Herformuleer je opmerking of maak ze gewoon niet als je twijfelt of ze kwetsend zullen overkomen;
  - ~ Luister naar vrienden, familie... als ze ervoor kiezen om hun ervaringen met je te delen.
- » Wat moet ik doen als iemand me zegt dat ik **verantwoorde-lijk** ben voor een microagressie?
  - ~ Reageer niet defensief;
  - ~ Luister naar de ander: geef hun de ruimte om hun ervaring te vertellen, onderbreek niet en trek geen gekke (onbegrip-volle) gezichten;
  - ~ Erken en accepteer dat je iemand gekwetst hebt (ook wan-neer je het niet intentioneel deed);
  - ~ Bied je excuses aan en neem verantwoordelijkheid;
  - ~ Leer eruit: doe het niet opnieuw.

Nu jullie weten wat een microagressie is en hoe je je verant-woordelijkheid ervoor kan opnemen, hoop ik dat jullie het krie-belbeestje niet opsluiten in een potje. Ga de confrontatie aan met je eigen vooroordelen, neem ze voorzichtig vast en durf ze de deur uit te zetten. Op die manier creëren we een aangename leef- en speelomgeving voor iedereen, binnen en buiten JNM.

Je mag mij of de Inclusieploeg altijd een mailtje sturen (maes.muryel@gmail.com of inclusie@jnm.be) als je het niet eens bent met bepaalde terminologie, of meer uitleg wil.

HELP, IK HEB EEN ANDERE MENING! ZIJN WE DAN NOG WEL VRIENDEN?

We komen uit een woelige verkiezingsperiode, een tijd die meer dan ooit gekenmerkt wordt door turbulentie en polarisatie. Overal om ons heen horen we stemmen – op straat, op sociale media, en op onze eigen AV's en in moties. Meningen vliegen ons om de oren alsof we in een voortdurende strijd verwickeld zijn. Soms lijkt het zelfs alsof mensen met een andere visie fundamenteel anders – of zelfs fout – zijn. Jij wit, ik zwart. Wij goed, zij slecht. Zo iets, toch? Maar... bestaat er grijs? Een plek waar we elkaar kunnen ontmoeten en dialoog kunnen voeren zonder onze waarden op te geven?

DOOR Chiara Jacobs

En pssst, als je het oneens bent met dit artikel, geen zorgen – ik beloof je dat we vrienden blijven...

EEN ROZE, GROENE OF BLAUWE BRIL?

Bij JNM is het uitwisselen van meningen en het delen van onze waarden en normen een belangrijk onderdeel van waar we voor staan. We hebben sterke overtuigingen over wat belangrijk is, over waar we voor staan en hoe we naar de wereld kijken. Dat zie je in onze activiteiten, in de beslissingen die we nemen en in de gesprekken die we voeren. Onze pijlers, waarden en visie zijn diep verweven met alles wat we doen, en dat maakt ons vaak uniek in vergelijking met andere jeugdbewegingen.

Bij een meningsverschil is het goed om even stil te staan en jezelf af te vragen: waarom denk ik eigenlijk zo? Welke ervaringen, informatie of overtuigingen hebben mijn mening gevormd? We kijken allemaal door onze eigen 'bril' naar de wereld, en die bril wordt beïnvloed door onze opvoeding, de dingen die we hebben meegemaakt, de mensen om ons heen en de bronnen die we raadplegen. Het is belangrijk te beseffen dat iedereen door een andere bril kijkt.

Veel JNM'ers zijn bovendien niet alleen actief betrokken bij onze organisatie, maar ook in bredere maatschappelijke discussies. We vormen meningen en schromen niet om onze stem te laten horen. Vaak gebeurt dit met een passie en betrokkenheid die bewonderenswaardig is, maar die ook kan leiden tot stevige confrontaties. Want hoe gepassioneerder we zijn over onze waarden, hoe moeilijker het kan zijn om begrip op te brengen voor diegenen die andere overtuigingen hebben. Dit kan leiden tot sterke emoties en soms zelfs spanningen, zeker wanneer iemand onze idealen of principes niet deelt.

De manier waarop jij de wereld ziet, is dus anders dan die van een ander. Misschien heeft iemand toegang gehad tot andere informatie, zijn ze opgegroeid in een andere omgeving of hebben ze gebeurtenissen meegemaakt die hun blik op de wereld anders hebben gevormd. Dat betekent niet dat hun mening altijd fout is – het is gewoon anders.

Probeer daarom eerst te begrijpen waarom iemand iets denkt. Vraag naar hun mening en luister echt. Niet met de bedoeling om meteen te reageren of te weerleggen, maar gewoon om te snappen waar hun standpunt vandaan komt. Door oprecht te luisteren, zonder meteen in discussie te gaan, ontstaat er vaak meer begrip, ook als je het dan nog steeds niet helemaal eens bent. Het helpt om een gesprek opener te houden, en wie weet leer je er zelfs iets nieuws van bij!

WAT ZEGT DE WET?

Het recht op vrijheid van meningsuiting is niet absoluut en kan beperkt worden wanneer het in conflict komt met de rechten van anderen. Zo kunnen er beperkingen opgelegd worden maar alleen onder strikte en vooraf vastgelegde voorwaarden. In België verbiedt de antidiscriminatiewet het aanzetten tot haat, geweld of discriminatie, maar dit gaat verder dan enkel het uiten van haatdragende meningen; er moet een duidelijke intentie zijn om anderen aan te zetten tot vijandigheid, discriminatie of geweld tegen een bepaalde groep. Daarnaast is er de negationismewet, die het ontkennen, minimaliseren of rechtvaardigen van de Holocaust strafbaar stelt. Of iemand de wet overtreedt, wordt door een rechter beoordeeld.

WAT NU?

Bij het uitwisselen van ideeën en meningen is er dus altijd ruimte om van elkaar te leren, zeker als we het niet eens zijn. Meningsverschillen kunnen juist een kans bieden om je overtuigingen tegen het licht te houden en ons begrip van de wereld te verdiepen. Kritisch denken is een waarde die we hoog in het vaandel dragen, maar net zo belangrijk is het besef dat we ons in een gedeelde ruimte bewegen. Het betekent dat we de diversiteit aan meningen niet enkel tolereren, maar ook omarmen als een sterkte. Uiteindelijk zijn het de constructieve discussies die ons versterken, omdat je leert hoe je met verschillende perspectieven kunt omgaan. In dialoog blijft respect het sleutelwoord: hoe sterker dat fundament, hoe meer je jezelf en elkaar kunt blijven uitdagen, ondanks onze verschillen, dezelfde doelen en dromen voor ogen houdt.

Het is ook belangrijk om in gesprekken je eigen grenzen te bewaken. Meningsverschillen zijn waardevol, maar wanneer een discussie omslaat in haatdragende taal of oproepen tot geweld en uitsluiting, is het volkomen terecht om aan te geven dat dit onacceptabel is. Iedereen heeft het recht om voor zichzelf te bepalen wat wel en niet acceptabel is in een gesprek. En of je daarna nog vrienden kunt blijven? Dat is een persoonlijke keuze, die afhangt van je eigen fundamentele waarden en grenzen.

Neem de tijd om voor jezelf duidelijk te krijgen waar jouw grenzen liggen. Wat vind jij echt belangrijk in een vriendschap of gesprek? Welke principes wil je koste wat kost beschermen, en waar ligt voor jou de grens tussen meningsverschil en onacceptabel gedrag? Reflecteren op deze vragen helpt niet alleen bij het ontdekken van je eigen waarden, maar maakt het ook makkelijker om met respect voor jezelf en de ander deel te nemen aan een gesprek. Die zelfkennis kan je sterker maken in het maken van keuzes die goed voor je voelen – of dat nu betekent dat je een vriendschap behoudt of besluit om afstand te nemen.

JNM Kortrijk presenteert

KOERS-AV-FUIF

UNDER CONSTRUCTION

De werken zullen plaatsvinden op
8 maart
te Kortrijk

met Fluo Flits Fuif

SAVE THE DATE

BAC (BASIS ANIMATOR CURSUS) KROKUS & PAAS

- Word of ben jij 16 in 2025?
- Wil je leren hoe je zalige activiteiten ineen bokst om je piepers en/of ini's te entertainen?
- Of hoe je op een dood moment een broekzakspelletje speelt?
- Wil jij je inzetten in de afdeling en voelen wat het is om begeleiding te zijn?
- Ga je graag met kinderen om en ben je benieuwd hoe je hen enthousiast kan maken voor natuur, milieu en/of beheer?
- Wil je weten wat er in hoofd van piepers en ini's omgaat?

Ge-ni-aal! Dan is BAC echt iets voor jou!

BAC is een cursus en geen kamp. Dat betekent dat de dagen uit veel sessies na elkaar bestaan.

De cursus heeft ook een druk programma en vraagt veel energie en concentratie. We maken elke sessie interactief, leuk en zo leerrijk mogelijk! Toch zal je hoofd af en toe tilt slaan van al die nieuwe info. Je hoeft je hierover geen zorgen te maken: het wordt een week die je nooit zal vergeten! Een week lang nemen wij jou mee op een onvergetelijk avontuur, waarbij je JNM'ers uit heel Vlaanderen en Brussel leert kennen! Maar verwacht dus niet dat we alleen maar samen gaan chillen, we gaan ook -aan onszelf- werken ;)

DATA:

BAC KROKUS : 1 – 8 MAART 2025

BAC PAAS: 5 – 12 APRIL 2025

Hou je klaar, want de inschrijvingen starten voor beide 19 december om 13 u op de JNM website !

JEUGDBEWEGINGEN IN ACTIE

Vlaanderen
verbeelding werkt

EUGLENA

WINTER 2024

JE BEESTIGSTE JEUGDBEWEGING

JNM, de Jeugdbond voor Natuur en Milieu, is een jeugdbeweging voor iedereen tussen 7 en 26 jaar die zich goed voelt in de natuur en zijn schouders niet ophaalt voor het milieu. Samen trekken we het hele jaar door de mooiste natuurgebieden in en laten we ons betoveren door de zotste waarnemingen. We nemen zelf een zaag of schop in de hand en maken ruimte voor natuur. Bovendien gaan we op een duurzame en milieuvriendelijke manier door het leven en proberen we anderen daar ook warm voor te maken. En tijdens de zomermaanden? Dan kan je tijdens één van onze veertig zomerkampen in binnen- en buitenland dagenlang genieten met vrienden in de natuur. Kom zelf op ontdekking bij één van onze vijftig afdelingen in Vlaanderen en Brussel.

LID WORDEN EN BLIJVEN

We vinden het belangrijk dat iedereen met interesse voor natuur en milieu bij JNM terecht kan. Daarom kan je kiezen uit drie verschillende lidgeldtarieven. Het standaardtarief is 26 euro. Als je JNM wat meer wil steunen, kan je kiezen voor het verhoogd tarief van 32,5 euro. Als je het financieel moeilijker hebt, dan kies je het verlaagd tarief van 5 euro. Voor steunleden is het standaardtarief 30 euro. Er is ook een verlaagd tarief van 24 euro (je krijgt ook een abonnement op Euglena). Voor instellingen, bibliotheken, scholen... kan je lid worden voor 40 euro (je krijgt een abonnement op Euglena + Kikker).

JNM vzw

Kortrijksepoortstraat 192, 9000 Gent

ON: 0413892466

RPR, gerechtelijk arrondissement Gent

CONTACTEER ONS

Op lokaal niveau zetten honderden vrijwilligers zich in om JNM'ers van 40 afdelingen uren leesplezier te bezorgen. Vul je gemeente in bovenaan op jnm.be en je komt terecht op de contactpagina van jouw afdeling.

DE EUGLENA

Euglena is het driemaandelijks nationale tijdschrift van JNM.

De artikels en foto's worden gemaakt door onze vrijwilligers. Dank aan alle schrijvers en fotografen!

Vragen? Inzendingen? Eén adres: euglena@jnm.be

Werkten mee aan dit nummer: Warre Van Caenegem, Marit Liekens, Raf Vanisterbecq, Simon Vandepitte, Elke Tydtgat, Elewout Acke, Erinn Laget, Florian Van Hecke, Karel De Witte, Mihiel Soenen, Nel Top, Jorinde Calcoen, Chiara Jacobs, Margot Draelants, Mauro Impens, Murvel Maes, Siebe Dollé, Marie Clays, Viktor Depoortere, Silke Eloit

Vormgeving: Cédric Cool

Illustraties: JNM VZW

Coverfoto: Simon Vandepitte

JNM WINKEL

www.jnm.be

AL GEHOORD VAN ONZE TEXTIELFORM VOOR AFDELINGEN?

Willen jullie op een ouderavond, quiz... JNM-textiel verkopen? Kom het uitlenen in de JNM-winkel en verkoop het aan je afdelingsleden ter plaatse!

SCAN MIJ!

Je vindt hem hier!

JNM Winkel
Kortrijksepoortstraat 192 - 9000 Gent
Of online op jnm.be/winkel
Dinsdag tot donderdag open van 14u tot 18u
Eerste zaterdag van de maand open van 10u tot 18u
Gesloten op maandag, vrijdag,
zaterdag, zon- en feestdagen